

## ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ

JULIANE KOKOTT

της 8ης Δεκεμβρίου 2005<sup>1</sup>

### I — Εισαγωγή

1. Η υπό κρίση υπόθεση ανάγεται σε διαδικασία διαπιστώσεως συμπράξεως από την Επιτροπή, η οποία αφορούσε το χονδρικό εμπόριο ηλεκτροτεχνικών εξαρτημάτων στις Κάτω Χώρες. Στο πλαίσιο της διαδικασίας εκείνης, η οποία από τις πρώτες έρευνες μέχρι την απόφαση της Επιτροπής κάλυψε χρονικό διάστημα άνω των οκτώ ετών, η Επιτροπή επέβαλε χρηματικά πρόστιμα στη Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied (στο εξής: FEG) και σε ένα από τα μέλη της, στην Technische Unie BV (στο εξής: TU), λόγω ενεργειών αντίθετων προς το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ.

των με την απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 2003 στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-5/00 και T-6/00<sup>3</sup> (στο εξής: αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση).

3. Το Δικαστήριο επελήφθη εν προκειμένω αιτήσεως αναιρέσεως της TU κατά της πρωτόδικης αυτής αποφάσεως<sup>4</sup>. Παράλληλα προς μια σειρά λόγων αναιρέσεως με τους οποίους η TU προβάλλει, κατ' ουσίαν, ελλείψεις στην αιτιολογία και παράβαση του άρθρου 81 ΕΚ, προσάπτει ιδίως στο Πρωτοδικείο ότι δεν άντλησε τις αναγκαίες συνέπειες από την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της ενώπιον της Επιτροπής διαδικασίας.

### II — Το νομικό πλαίσιο

2. Η σχετική απόφαση της Επιτροπής, της 26ης Οκτωβρίου 1999<sup>2</sup> (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση), επικυρώθηκε πλήρως από το Πρωτοδικείο των Ευρωπαϊκών Κοινοτή-

4. Το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ απαγορεύει «όλες τις συμφωνίες μεταξύ επιχειρή-

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

2 — Απόφαση 2000/117/ΕΚ της Επιτροπής, της 26ης Οκτωβρίου 1999, σχετικά με διαδικασία εφαρμογής του άρθρου 81 της Συνθήκης ΕΚ, υπόθεση IV/33.884 — Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied και Technische Unie (FEG και TU, κοινοποιηθείσα ως Κ(1999) 3439, ΕΕ 2000, L 39, σ. 1.

3 — Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 2003, σ. II-5761).

4 — Κατά της ίδιας αποφάσεως εκκρεμεί ενώπιον του Δικαστηρίου και άλλη αίτηση αναιρέσεως της FEG (υπόθεση C-105/04 P): Βλ. συναφώς τις υπό σημερινή ημερομηνία προτάσεις μου (απόφαση της 21 Σεπτεμβρίου 2006, Συλλογή 2006, σ. I-8725, σ. I-8730).

σεων, όλες τις αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων και κάθε εναρμονισμένη πρακτική που δύνανται να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών και που έχουν ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς [...]».

[...]

Κατά τον καθορισμό του ύψους του προστίμου πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, εκτός από τη σοβαρότητα της παραβάσεως, και η διάρκειά της.»

5. Η Επιτροπή μπορεί στις περιπτώσεις αυτές να επιβάλλει χρηματικά πρόστιμα στις οικείες επιχειρήσεις. Συναφώς, το άρθρο 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17 του Συμβουλίου<sup>5</sup> (στο εξής: κανονισμός 17) ορίζει τα εξής:

### III — Πραγματικά περιστατικά και διαδικασία

«Η Επιτροπή δύναται να επιβάλλει με απόφαση στις επιχειρήσεις και ενώσεις επιχειρήσεων πρόστιμο ύψους χιλίων μέχρις ενός εκατομμυρίου λογιστικών μονάδων, ή και ποσό μεγαλύτερο από αυτό μέχρι ποσοστού δέκα τοις εκατό του κύκλου εργασιών που επραγματοποιήθη κατά την προηγούμενη διαχειριστική περίοδο από μία των επιχειρήσεων, οι οποίες έχουν συνεργήσει στην παράβαση, όταν εκ προθέσεως ή εξ αμελείας:

- α) διαπράττουν παράβαση των διατάξεων του [άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ],

#### A — Πραγματικά περιστατικά και διαδικασία ενώπιον της Επιτροπής

6. Η υπόθεση ανταγωνισμού στο πλαίσιο της οποίας ανέκυψε η υπό κρίση διαφορά αφορά το χονδρικό εμπόριο ηλεκτροτεχνικών εξαρτημάτων στις Κάτω Χώρες, π.χ. καλώδια και σύρματα, καθώς και σωλήνες από PVC. Κατά τις διαπιστώσεις της Επιτροπής, υπήρχε στην αγορά αυτή ρύθμιση αποκλειστικής εμπορίας, επί της οποίας είχαν συμφωνήσει η ένωση επιχειρήσεων FEG, μεταξύ άλλων, με την ένωση επιχειρήσεων NAVEG<sup>6</sup>, υπό τη μορφή «συμφωνίας κυρίων» η οποία αποσκοπούσε στην παρεμπόδιση του εφοδιασμού μη μελών της FEG. Περαιτέρω, διαπιστώθηκε ότι η FEG περιόρισε την ελευθερία των μελών της να καθορίζουν τα ίδια τις τιμές πωλήσεως.

<sup>5</sup> — Κανονισμός 17: πρώτος κανονισμός εφαρμογής των άρθρων 85 και 86 της Συνθήκης (ΕΕ ειδ. έκδ. 08/001, σ. 25). Ο κανονισμός αυτός αντικαταστάθηκε εν τω μεταξύ με τον κανονισμό (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα 81 και 82 της Συνθήκης (ΕΕ 2003, L 1, σ. 1). Ο κανονισμός αυτός τέθηκε σε ισχύ από την 1η Μαΐου 2004, οπότε στην υπό κρίση υπόθεση εφαρμογή έχει αποκλειστικά ο κανονισμός 17.

<sup>6</sup> — Nederlandse Vereniging van Alleenvertegenwoordigers op Elektrotechnisch Gebied.

7. Στις σκέψεις 3 έως 5 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο συνοψίζει τα πραγματικά περιστατικά της υπό κρίση υποθέσεως ως εξής:

«3 Η CEF Holdings Ltd (στο εξής: CEF UK), χονδρέμπορος ηλεκτροτεχνικών εξαρτημάτων με έδρα το Ηνωμένο Βασίλειο, αποφάσισε να εγκατασταθεί στην ολλανδική αγορά, όπου ίδρυσε για τον σκοπό αυτό, τον Μάιο του 1989, μια θυγατρική, τη CEF City Electrical Factors BV (στο εξής: CEF BV). Κρίνοντας ότι αντιμετώπιζαν προβλήματα εφοδιασμού στις Κάτω Χώρες, η CEF BV και η CEF UK (στο εξής αποκαλούμενες από κοινού: CEF) υπέβαλαν στην Επιτροπή, στις 18 Μαρτίου 1991, καταγγελία που πρωτοκολλήθηκε την επομένη.

4 Η καταγγελία αυτή στρεφόταν κατά τριών ενώσεων επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον τομέα των ηλεκτροτεχνικών εξαρτημάτων, καθώς και κατά των μελών τους. Εκτός από τη FEG, η καταγγελία αφορούσε τη Nederlandse Vereniging van Alleenvertegenwoordigers op Elektrotechnisch Gebied (ολλανδική ένωση των αποκλειστικών αντιπροσώπων ηλεκτροτεχνικών εξαρτημάτων, στο εξής: NAVEG) και την Unie van Elektrotechnische Ondernemers (ένωση ηλεκτροτεχνικών επιχειρήσεων, στο εξής: UNETO).

5 Η CEF θεωρούσε ότι οι ενώσεις αυτές και τα μέλη τους είχαν συνάψει αμοιβαίες συλλογικές συμφωνίες αποκλειστικής εμπορίας σε όλα τα επίπεδα της αλυσίδας διανομής ηλεκτροτεχνικών εξαρτημάτων στις Κάτω Χώρες. Επομένως, για έναν χονδρέμπορο ηλεκτροτεχνικών εξαρτημάτων που δεν είναι μέλος στη FEG είναι πρακτικά αδύνα-

τον να εγκατασταθεί στην ολλανδική αγορά. Οι κατασκευαστές και οι αντιπρόσωποί τους ή οι εισαγωγείς εφοδιάζουν μόνο μέλη της FEG· οι εργολάβοι ηλεκτρικών εγκαταστάσεων αγοράζουν μόνον από αυτούς. Με έγγραφο της 22ας Οκτωβρίου 1991 η CEF επέκτεινε το περιεχόμενο της καταγγελίας της και κατήγγειλε συμφωνίες μεταξύ της FEG και των μελών της, σχετικά με τις τιμές και τις εκπτώσεις, καθώς και συμφωνίες βάσει των οποίων αποκλειόταν η συμμετοχή της CEF σε ορισμένα έργα. Από τον Ιανουάριο του 1992, η CEF κατήγγειλε επίσης κάθετες συμφωνίες περί καθορισμού των τιμών μεταξύ ορισμένων κατασκευαστών ηλεκτροτεχνικών εξαρτημάτων και χονδρεμπόρων μελών της FEG.»

8. Επιπλέον, στις σκέψεις 6 έως 14 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως σχετικά με τη διεξαγωγή των ερευνών και της διαδικασίας από την Επιτροπή, διαπιστώνονται τα εξής:

«6 [Από τον Ιούνιο έως τον Αύγουστο του 1991, η Επιτροπή απηύθυνε μεταξύ άλλων στη FEG διάφορες αιτήσεις παροχής πληροφοριακών στοιχείων βάσει του άρθρου 11 του κανονισμού 17.]

7 Με έγγραφο της 16ης Σεπτεμβρίου 1991, η Επιτροπή απηύθυνε στη FEG ειδοποίηση σχετικά, μεταξύ άλλων, με τις πιέσεις που ασκούσαν σε ορισμένους προμηθευτές ηλεκτροτεχνικού υλικού ώστε να μην εφοδιάζουν τη CEF, τις

- εναρμονισμένες πρακτικές εκ μέρους μελών της FEG όσον αφορά τις τιμές και τις εκπτώσεις, καθώς και το όριο του κύκλου εργασιών που ισχύει ως κριτήριο για την προσχώρηση στη FEG.
- 8 Στις 27 Απριλίου 1993, η Επιτροπή υπέβαλε ερωτήσεις σε ορισμένους προμηθευτές ηλεκτροτεχνικού υλικού βάσει του άρθρου 11 του κανονισμού 17.
- 9 Στις 10 Ιουνίου 1994, η Επιτροπή ζήτησε από τη FEG πληροφοριακά στοιχεία βάσει του άρθρου 11 του κανονισμού 17.
- 10 Στις 8 και 9 Δεκεμβρίου 1994, η Επιτροπή διενήργησε επιθεωρήσεις, βάσει του άρθρου 14, παράγραφος 3, του κανονισμού 17, στη FEG και σε ορισμένα από τα μέλη της, μεταξύ των οποίων η TU.
- 11 Στις 3 Ιουλίου 1996, η Επιτροπή ανακοίνωσε τις αιτιάσεις της στη FEG και σε επτά μέλη της [μεταξύ άλλων και στην TU] (στο εξής: ανακοίνωση των αιτιάσεων). Η FEG και η TU υπέβαλαν παρατηρήσεις απαντώντας στην ανακοίνωση αυτή, στις 13 Δεκεμβρίου 1996 και στις 13 Ιανουαρίου 1997 αντίστοιχως.
- 12 Η FEG και η TU απηύθυναν στην Επιτροπή αρκετές αιτήσεις προσβάσεως στον φάκελο της υποθέσεως. Αφού έλαβαν γνώση, στις 16 Σεπτεμβρίου 1997, ορισμένων πρόσθετων στοιχείων του φακέλου, υπέβαλαν στην Επιτροπή, στις 10 Οκτωβρίου 1997, πρόσθετο υπόμνημα ως απάντηση στην ανακοίνωση των αιτιάσεων.
- 13 Στις 19 Νοεμβρίου διεξήχθη ακρόαση παρουσία όλων των αποδεκτών της ανακοινώσεως των αιτιάσεων καθώς και της CEF.
- 14 Κατόπιν τούτων, στις 26 Οκτωβρίου 1999, η Επιτροπή εξέδωσε την προσβαλλόμενη απόφαση [...]»
- B — Η προσβαλλόμενη απόφαση
9. Με την προσβαλλόμενη απόφαση, η Επιτροπή διαπίστωσε, κατ' ουσίαν, δύο παραβάσεις του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ εκ μέρους της FEG και της επέβαλε συναφώς πρόστιμο. Ταυτόχρονα διαπίστωσε ότι η TU έλαβε ενεργό μέρος στις παραβά-

σεις της FEG. Το διατακτικό της προσβαλ- Άρθρο 3  
λομένης αποφάσεως ορίζει τα εξής:

«Άρθρο 1

Η ΤU παρέβη το άρθρο 81, παράγραφος 1, της συνθήκης ΕΚ, καθόσον έλαβε ενεργό μέρος στις παραβάσεις που διαπιστώθηκαν στα άρθρα 1 και 2.

Η FEG παρέβη το άρθρο 81, παράγραφος 1, της συνθήκης ΕΚ συμμετέχοντας σε συλλογική συμφωνία αποκλειστικής εμπορίας που αποσκοπούσε στην παρεμπόδιση του εφοδιασμού εταιρειών που δεν είναι μέλη της FEG, βάσει συμφωνίας με τη NAVEG και εναρμονισμένων πρακτικών με προμηθευτές που δεν εκπροσωπούνταν στη NAVEG.

Άρθρο 4

[...]

Άρθρο 2

2. Η ΤU υποχρεούται να παύσει πάραυτα τις παραβάσεις που αναφέρονται στο άρθρο 3, εάν δεν το έχει ήδη πράξει.

Η FEG παρέβη το άρθρο 81, παράγραφος 1, της συνθήκης ΕΚ περιορίζοντας, με άμεσο και έμμεσο τρόπο, την ελευθερία των μελών της να καθορίζουν ανεξάρτητα τις τιμές πώλησης. Ενήργησε τοιουτοτρόπως μέσω της δεσμευτικής συμφωνίας για σταθερές τιμές, της δεσμευτικής συμφωνίας για τις δημοσιεύσεις, της αποστολής στα μέλη της κατευθυντήριων γραμμών για μεικτές και καθαρές τιμές, και παρέχοντας ένα φόρουμ στο οποίο τα μέλη της συζητούσαν θέματα τιμών και εκπτώσεων.

Άρθρο 5

1. Για τις παραβάσεις που αναφέρονται στα άρθρα 1 και 2, επιβάλλεται στη FEG πρόστιμο 4,4 εκατομμυρίων ευρώ.

2. Για τις παραβάσεις που αναφέρονται στο άρθρο 3, επιβάλλεται στην ΤU πρόστιμο 2,15 εκατομμυρίων ευρώ.

[...]»

10. Κατά τον υπολογισμό του προστίμου, η Επιτροπή λόγω πλημμελειών της διοικητικής διαδικασίας που αναγνώρισε η ίδια, και όχι μόνον για τη σημαντική διάρκεια της διαδικασίας, μείωσε το ποσό του προστίμου κατά 100 000 ευρώ<sup>7</sup>.

Γ — Η ένδικη διαδικασία

11. Κατά της προσβαλλομένης απόφασης τόσο η FEG<sup>8</sup> όσο και η ΤU<sup>9</sup> άσκησαν προσφυγή ενώπιον του Πρωτοδικείου με την οποία ζήτησαν από το Πρωτοδικείο:

— να ακυρώσει την προσβαλλομένη απόφαση<sup>10</sup>,

7 — Βλ. τις αιτιολογικές σκέψεις 151 έως 153 της προσβαλλομένης απόφασης.

8 — Υπόθεση T-5/00.

9 — Υπόθεση T-6/00.

10 — Στην υπόθεση T-6/00 η ΤU ζήτησε επιπλέον, επικουρικό, την ακύρωση των περιεχομένων στο άρθρο 3 της προσβαλλομένης απόφασης διαπιστώσεων παραβάσεων του άρθρου 81 ΕΚ που την αφορούν.

— επικουρικό, να ακυρώσει τον καθορισμό του αντιστοίχου προστίμου,

— ακόμη επικουρικό, να μειώσει το ποσό του αντιστοίχου προστίμου και

— να καταδικάσει την Επιτροπή και τις παρεμβαίνουσες στα δικαστικά έξοδα.

12. Η αίτηση ασφαλιστικών μέτρων της FEG δεν ευδοκίμησε<sup>11</sup>.

13. Η CEF BV και η CEF UK (στο εξής από κοινού: CEF) έγιναν δεκτές να παρέμβουν προς στήριξη των αιτημάτων της Επιτροπής, με διάταξη του προέδρου του πρώτου τμήματος του Πρωτοδικείου<sup>12</sup>.

14. Αφού αποφασίσθηκε η συνεκδίκαση των υποθέσεων T-5/00 και T-6/00 για τη διευκόλυνση της προφορικής διαδικασίας και την έκδοση κοινής απόφασης, το Πρωτοδικείο εξέδωσε στις 16 Δεκεμβρίου 2003 την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, με την οποία

— απέρριψε την προσφυγή και

11 — Διατάξεις του Προέδρου του Πρωτοδικείου της 14ης Δεκεμβρίου 2000, T-5/00 R, FEG κατά Επιτροπής (Συλλογή 2000, σ. II-4121), και του Προέδρου του Δικαστηρίου της 23ης Μαρτίου 2001, C-7/01 P(R), FEG κατά Επιτροπής (Συλλογή 2001, σ. I-2559).

12 — Διάταξη της 16ης Οκτωβρίου 2000 στις υποθέσεις T-5/00 και T-6/00.

- καταδίκασε τις προσφεύγουσες στα δικαστικά έξοδα για κάθε διαδικασία.
- να καταδικάσει την αναιρεσείουσα στα δικαστικά έξοδα.

15. Με την αίτηση αναιρέσεως που κατέθεσε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 3 Μαρτίου 2004, η ΤΥ ζητεί στο εξής από το Δικαστήριο:

- να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-5/00 και T-6/00, ή τουλάχιστον στην υπόθεση T-6/00, και να δικάσει το ίδιο εκ νέου επί της ουσίας, λαμβανομένου υπόψη του δευτέρου αιτήματος, επικουρικός δε να αναιρέσει την απόφαση και να αναπέμψει την υπόθεση στο Πρωτοδικείο,

- να ακυρώσει εν όλω ή εν μέρει την προσβαλλόμενη απόφαση, τουλάχιστον όμως να μειώσει σημαντικά με νέα απόφαση το πρόστιμο που της επιβλήθηκε και

- να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα τόσο της δίκης ενώπιον του Δικαστηρίου όσο και της δίκης ενώπιον του Πρωτοδικείου.

16. Η Επιτροπή ζητεί από το Δικαστήριο:

- να απορρίψει την αίτηση αναιρέσεως στο σύνολό της ως απαράδεκτη ή τουλάχιστον ως αβάσιμη και

17. Οι παρεμβαίνουσες CEF ζητούν από το Δικαστήριο:

- να απορρίψει την αίτηση αναιρέσεως στο σύνολό της ως προδήλως απαράδεκτη, ως απαράδεκτη ή εν πάση περιπτώσει ως αβάσιμη και
- να καταδικάσει την αναιρεσείουσα στα δικαστικά έξοδα.

18. Η αίτηση αναιρέσεως εξετάστηκε ενώπιον του Δικαστηρίου κατ'αρχάς στο πλαίσιο της έγγραφης διαδικασίας και στη συνέχεια, στις 22 Σεπτεμβρίου 2005, στο ακροατήριο —από κοινού με την υπόθεση C-105/04 P.

**IV — Επί του δευτέρου έως και του τετάρτου λόγου αναιρέσεως καθώς και επί του πρώτου και του τρίτου σκέλους του πέμπτου λόγου αναιρέσεως**

19. Με τον δεύτερο έως τον τέταρτο λόγο αναιρέσεως, καθώς και με το πρώτο και το τρίτο σκέλος του πέμπτου λόγου αναιρέσεως

της, η ΤΥ βάλλει κατά διαφόρων κεφαλαίων της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, στα οποία το Πρωτοδικείο εξετάζει τις κατ' ιδίαν διαπιστώσεις της Επιτροπής σχετικά με τις παραβιάσεις του δικαίου περί ανταγωνισμού και τη διάρκειά τους.

20. Πριν από την κατ' ιδίαν αξιολόγηση αυτών των λόγων αναιρέσεως, είναι σκόπιμο να υπομνησθεί το κριτήριο ελέγχου το οποίο προκύπτει από τα άρθρα 225, παράγραφος 1, ΕΚ και 58, παράγραφος 1, του Οργανισμού του Δικαστηρίου και το οποίο εφαρμόζει το Δικαστήριο κατά παγία νομολογία στην αναιρετική διαδικασία<sup>13</sup>. Η αίτηση αναιρέσεως περιορίζεται στα νομικά ζητήματα. Κατά συνέπεια, το Πρωτοδικείο είναι το μόνο αρμόδιο για τη διαπίστωση και την εκτίμηση των κρίσιμων πραγματικών περιστατικών καθώς και για την εκτίμηση των αποδείξεων, η δε εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών και των αποδεικτικών στοιχείων, με την επιφύλαξη της περιπτώσεως παραμορφώσεως των στοιχείων αυτών, δεν αποτελεί νομικό ζήτημα, υποκείμενο στον έλεγχο του Δικαστηρίου στο πλαίσιο αιτήσεως αναιρέσεως.

21. Επιπλέον, δεν πληροί τις επιταγές του νόμου η αίτηση αναιρέσεως η οποία, χωρίς να περιέχει επιχειρηματολογία αποσκοπούσα ειδικώς στον προσδιορισμό της πλάνης περί το δίκαιο με την οποία βαρύνεται η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, περιορίζεται στην επανάληψη των λόγων και των επιχειρημάτων που έχουν ήδη προβληθεί ενώπιον του Πρωτοδικείου. Συγκεκριμένα, μια τέτοια αίτηση αναιρέσεως αποτελεί στην

πραγματικότητα αίτηση για απλή επανεξέταση της ασκηθείσας ενώπιον του Πρωτοδικείου προσφυγής, πράγμα που δεν εμπίπτει στην αρμοδιότητα του Δικαστηρίου<sup>14</sup>.

22. Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, θα εξετασθούν στη συνέχεια οι λόγοι αναιρέσεως δύο έως τέσσερα καθώς και το πρώτο και το τρίτο σκέλος του πέμπτου λόγου αναιρέσεως.

*Α — Δεύτερος λόγος αναιρέσεως: δεν ελήφθησαν υπόψη απενοχοποιητικά στοιχεία από τον χρόνο πριν από την ανακοίνωση των αιτιάσεων*

23. Με τον δεύτερο λόγο αναιρέσεως, η ΤΥ προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι αιτιολόγησε ελλιπώς και αντιφατικώς την απόφασή του, καθόσον δεν αναγνώρισε ως απενοχοποιητικά αποδεικτικά στοιχεία ορισμένα έγγραφα τα οποία συντάχθηκαν μεν μετά την έναρξη των ερευνών ή μετά την προειδοποιητική επιστολή της Επιτροπής, πλην όμως πριν από την ανακοίνωση των αιτιάσεων.

24. Αυτός ο λόγος αναιρέσεως, ο οποίος συνδέεται στενά με τον πρώτο λόγο αναιρέσεως, αφορά ιδίως τις σκέψεις 196 και 208

13 — Βλ. μόνον τις αποφάσεις της 15ης Σεπτεμβρίου 2005, C-37/03 P, BioID κατά Harmonisierungsamt für den Binnenmarkt (Συλλογή 2005, σ. I-7975, σκέψεις 43 και 53) και της 7ης Ιανουαρίου 2004, C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P και C-219/00 P, Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής, αποκαλούμενη «Τσιμέντο» (Συλλογή 2004, σ. I-123, σκέψεις 47 έως 49).

14 — Αποφάσεις της 4ης Ιουλίου 2000, C-352/98 P, Bergaderm και Goupil κατά Επιτροπής (Συλλογή 2000, σ. I-5291, σκέψη 35), της 23ης Μαρτίου 2004, C-234/02 P, Europäischer Bürgerbeauftragter κατά Lamberts (Συλλογή 2004, σ. I-2803, σκέψη 77) και της 30ής Ιουνίου 2005, C-286/04 P, Eurocermex κατά Harmonisierungsamt für den Binnenmarkt (Συλλογή 2005, σ. I-5797, σκέψη 50).

της αναιρεσιβαλλομένης απόφασης. Στις σκέψεις αυτές το Πρωτοδικείο εξετάζει την αποδεικτική ισχύ διαφόρων εγγράφων τρίτων που διαβιβάστηκαν στην Επιτροπή, τα οποία, κατά την ΤΥ, καταρρίπτουν τις προβαλλόμενες αιτιάσεις σε σχέση με το συλλογικό σύστημα αποκλειστικής εμπορίας. Το Πρωτοδικείο καταλήγει συναφώς στο συμπέρασμα ότι τα οικεία έγγραφα δεν θα μπορούσαν να αποδυναμώσουν τη διαπίστωση της Επιτροπής ότι η υφιστάμενη μεταξύ της FEG και της NAVEG «συμφωνία κυρίων» τέθηκε πράγματι σε εφαρμογή<sup>15</sup>.

25. Αντιθέτως, η ΤΥ ισχυρίζεται ότι η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση εμπεριέχει *αντιφάσεις*. Αφενός, το Πρωτοδικείο δεν αναγνωρίζει ως απενοχοποιητικά στοιχεία έγγραφα μεταγενέστερα της προειδοποιητικής επιστολής, αλλά προγενέστερα της ανακοινώσεως των αιτιάσεων. Επομένως, κατά την εκτίμηση των αποδείξεων, η ΤΥ αντιμετωπίζεται ήδη από την προειδοποιητική επιστολή ως κατηγορουμένη. Αφετέρου, το Πρωτοδικείο δεν θεωρεί όμως ακόμη την ΤΥ ως κατηγορουμένη, όταν πρόκειται να καθοριστεί το χρονικό σημείο έναρξεως για την εφαρμογή της αρχής της εύλογης προθεσμίας. Συναφώς το Πρωτοδικείο δέχεται ότι καθοριστική σημασία έχει η ανακοίνωση των αιτιάσεων. Επομένως, τα συμπεράσματα του Πρωτοδικείου που συνδέονται με τον χρόνο της προειδοποιητικής επιστολής δεν είναι αφ' εαυτών πειστικά. Το Πρωτοδικείο αξιολογεί με δύο κριτήρια.

26. Το ζήτημα αν η αιτιολογία μιας απόφασης του Πρωτοδικείου εμπεριέχει αντι-

φάσεις αποτελεί νομικό ζήτημα, το οποίο ως τέτοιο μπορεί να προβληθεί στο πλαίσιο αιτήσεως αναιρέσεως<sup>16</sup>. Επομένως, η αίτηση αναιρέσεως της ΤΥ είναι συναφώς παραδεκτή.

27. Σε αντιδιαστολή εντούτοις προς όσα προφανώς υποστηρίζει η ΤΥ, η εκτίμηση της αποδεικτικής ισχύος των εγγράφων και η εκτίμηση του εύλογου χαρακτήρα της διάρκειας της διαδικασίας ουδόλως συνδέονται μεταξύ τους. Κατά συνέπεια, τα δύο κεφάλαια της αναιρεσιβαλλομένης απόφασης, στα οποία το Πρωτοδικείο εξέτασε τη διάρκεια της διαδικασίας και την αποδεικτική ισχύ των επιμάχων εγγράφων, δεν έχουν καμία λογική σχέση μεταξύ τους και δεν μπορούν, επομένως, όπως ισχυρίζεται η ΤΥ, να τελούν σε αντίφαση το ένα προς το άλλο.

28. Ειδικότερα, το γεγονός και μόνον ότι συγκεκριμένο έγγραφο συνετάχθη *πριν* από την ανακοίνωση των αιτιάσεων δεν καθιστά κατ' ανάγκη το έγγραφο αυτό απενοχοποιητικό στοιχείο. Ομοίως, έγγραφο το οποίο συνετάχθη *μετά* την ανακοίνωση των αιτιάσεων δεν είναι κατ' ανάγκη ενοχοποιητικό στοιχείο. Αντιθέτως, ένα έγγραφο πρέπει πάντοτε να εξετάζεται λαμβανομένων υπόψη όλων των συνθηκών της συγκεκριμένης περιπτώσεως ως προς την αποδεικτική ισχύ του. Επομένως, ένα φερόμενο απενοχοποιητικό στοιχείο χάνει την ισχύ του για τον λόγο ότι προέκυψε κατόπιν πρωτοβουλίας των κατηγορουμένων και σε χρονική στιγμή —μετά την έναρξη των ερευνών ή μετά την προειδοποιητική επιστολή— κατά την οποία ήταν ήδη σαφές ότι η Επιτροπή

15 — Βλ. και σκέψη 209 της αναιρεσιβαλλομένης απόφασης.

16 — Αποφάσεις της 7ης Μαΐου 1998, C-401/96 P, Somaco κατά Επιτροπής (Συλλογή 1998, σ. I-2587, σκέψη 53), και της 17ης Δεκεμβρίου 1998, C-185/95 P, Baustahlgewebe κατά Επιτροπής (Συλλογή 1998, σ. I-8417, σκέψη 25). Υπό την ίδια έννοια και η απόφαση της 7ης Ιουλίου 2005, C-208/03 P, Le Pen κατά Κοινοβουλίου (Συλλογή 2005, σ. I-6051, σκέψη 45).

είχε την πρώτη υποψία για παραβίαση του δικαίου του ανταγωνισμού και οι οικείες επιχειρήσεις είχαν, επομένως, προειδοποιηθεί («in tempore suspecto»). Σ' αυτήν ακριβώς την εκτίμηση κατέληξε το Πρωτοδικείο με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση χωρίς να υποπέσει σε νομικό σφάλμα.

29. Επομένως, κατ' αποτέλεσμα, ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως προβάλλεται μεν παραδεκτός, πλην όμως είναι αβάσιμος.

*B — Τρίτος λόγος αναιρέσεως: διεξαγωγή αποδείξεων όσον αφορά την ευθύνη της ΤU για τις διαπιστωθείσες παραβάσεις*

30. Με τον τρίτο λόγο αναιρέσεως η ΤU προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι υπέπεσε σε νομικό σφάλμα, ή τουλάχιστον ότι αιτιολόγησε την απόφασή του κατά τρόπο μη δυνάμενο να γίνει λογικώς αντιληπτός, καθόσον διαπίστωσε ότι ορθώς η Επιτροπή την εξέλαβε ως υπεύθυνη για τις διαπιστωθείσες στα άρθρα 1 και 2 της προσβαλλομένης αποφάσεώς της παραβάσεις.

31. Ο υπό κρίση λόγος αναιρέσεως αφορά το τμήμα της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως που φέρει τον τίτλο «Επί των αιτημάτων ακυρώσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως» και ειδικότερα το τμήμα ΙΙΙ. Εκεί το Πρωτοδικείο εξετάζει ειδικώς το ζήτημα αν οι διαπιστωθείσες στα άρθρα 1 και 2 της προσβαλλομένης αποφάσεως παραβάσεις του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ μπορούν

να καταλογιστούν στην ΤU. Το Πρωτοδικείο καταλήγει ότι ορθώς η Επιτροπή έκρινε ότι υπήρξε ενεργός συμμετοχή της ΤU, και μάλιστα τόσο στη συλλογική συμφωνία αποκλειστικής εμπορίας μεταξύ της FEG και της NAVEG («συμφωνία κυρίων») όσο και στην εναρμονισμένη πρακτική για την επέκταση της συμφωνίας σε επιχειρήσεις που δεν ανήκουν στη NAVEG καθώς και στο σύστημα του καθορισμού των τιμών<sup>17</sup>.

32. Κατά των ανωτέρω η ΤU προβάλλει κατ' ουσίαν τρεις ισχυρισμούς οι οποίοι συνιστούν ταυτοχρόνως τα τρία σκέλη του υπό κρίση λόγου αναιρέσεως.

1. Συμμετοχή της ΤU στη συλλογική συμφωνία αποκλειστικής εμπορίας (πρώτο σκέλος του τρίτου λόγου αναιρέσεως)

33. Στο πρώτο σκέλος του τρίτου λόγου αναιρέσεως η ΤU ισχυρίζεται κατ' ουσίαν ότι το Πρωτοδικείο δεν έλαβε υπόψη πλείονα σημεία, κατά τον έλεγχο του αν η Επιτροπή ορθώς έκρινε ότι η ΤU συμμετείχε ενεργώς στη συλλογική συμφωνία αποκλειστικής εμπορίας.

34. Πρώτον, το Πρωτοδικείο δεν λαμβάνει υπόψη ότι ο θεωρούμενος ως εκπρόσωπος της ΤU στο διοικητικό συμβούλιο της FEG, στην πραγματικότητα, δεν δεσμευόταν από

17 — Βλ. ιδίως τις σκέψεις 360, 367 και 379 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

οδηγίες, αλλά υπηρετούσε μόνον το συμφέρον της ενώσεως αυτής, όχι όμως και το συμφέρον της ΤΥ. Το Πρωτοδικείο δεν λαμβάνει υπόψη τις διατάξεις του καταστατικού της FEG καθώς και το ολλανδικό δίκαιο των ενώσεων. Δεύτερον, κακώς το Πρωτοδικείο έκρινε ότι μεταξύ της FEG και μιας από τις βασικές επιχειρήσεις που είναι μέλη της, της ΤΥ, υφίστανται εκ προοιμίου συναφή σε μεγάλο βαθμό συμφέροντα<sup>18</sup>. Τρίτον, δεν αρκεί, για να γίνει δεκτή προσωπική και ενεργή συμμετοχή της ΤΥ στη συλλογική συμφωνία αποκλειστικής εμπορίας, ότι η ΤΥ επί πολλά έτη εκπροσωπείτο στο διοικητικό συμβούλιο της FEG και κατά τον τρόπο αυτόν είχε συμμετοχή στις περισσότερες —αν όχι σε όλες— τις κρίσιμες συνεδριάσεις. Υπάρχει σαφής διαφορά μεταξύ συχνής παρουσίας στα διευθυντικά όργανα της FEG και της άμεσης συμμετοχής στην εκπόνηση της πολιτικής της FEG. Παράλληλα, η ΤΥ προσάπτει στο Πρωτοδικείο έλλειψη αιτιολογίας καθώς και πρόδηλη πλάνη, καθόσον στη σκέψη 351 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως διαπιστώνει ότι η ΤΥ «είχε διαδραματίσει ουσιώδη ρόλο στο πλαίσιο της FEG όσον αφορά τη συλλογική συμφωνία αποκλειστικής εμπορίας»: Η Επιτροπή δεν χρησιμοποιεί τον όρο ουσιώδης ρόλος στην προσβαλλόμενη απόφαση.

35. Η Επιτροπή, υποστηριζόμενη από τη CEF, αντιτάσσει ότι οι ισχυρισμοί της ΤΥ είναι απαράδεκτοι, διότι κατά τον τρόπο αυτόν αμφισβητείται μόνον η εκ μέρους του Πρωτοδικείου εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών.

18 — Στην αιτιολογική σκέψη 69 της προσβαλλομένης αποφάσεως καθώς και στη σκέψη 353 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως τονίζεται η έννοια των «λίγο πολύ συναφών συμφερόντων».

36. Στην πραγματικότητα τα επιχειρήματα της ΤΥ αφορούν κατ' ουσίαν τις συγκεκριμένες περιστάσεις της ατομικής περιπτώσεως ενώπιον του Πρωτοδικείου: το κατά πόσον η ΤΥ ήταν μια από τις βασικότερες επιχειρήσεις μέλη της FEG και διαδραμάτισε ουσιώδη ρόλο στο πλαίσιο της εν λόγω επαγγελματικής ενώσεως, το αν —ανεξαρτήτως των υφισταμένων καταστατικών και διατάξεων εταιρικού δικαίου— είχε επιρροή επί πολλά έτη στα διευθυντικά στελέχη της FEG και το αν μπορούσε να γίνει δεκτό ότι είχε συναφή συμφέροντα με τη FEG, όλα αυτά είναι ζητήματα της εκτιμήσεως των πραγματικών περιστατικών και των αποδεικτικών στοιχείων, που δεν υπόκεινται στον έλεγχο του Δικαστηρίου στο πλαίσιο αναιρετικής δίκης<sup>19</sup>. Επομένως, οι σχετικοί ισχυρισμοί της ΤΥ είναι απαράδεκτοι<sup>20</sup>.

37. Κατόπιν προσεκτικότερης εξετάσεως, ο υπό κρίση λόγος αναιρέσεως δεν εξαντλείται, εν πάση περιπτώσει, σε απλή κριτική της εκ μέρους του Πρωτοδικείου εκτιμήσεως των πραγματικών περιστατικών ή σε επανάληψη των αιτιάσεων που προβλήθηκαν πρωτοδικώς<sup>21</sup>. Αντιθέτως, η ΤΥ ισχυρίζεται περαιτέρω ότι το Πρωτοδικείο δεν έλαβε υπόψη με την απόφασή του τις επιταγές του νόμου όσον αφορά την απόδειξη παραβάσεως του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ και δεν

19 — Βλ. το σημείο 20 των προτάσεων αυτών.

20 — Ακόμη και αν ο ισχυρισμός της ΤΥ ως προς τη χρήση του όρου «ουσιώδης ρόλος» θεωρηθεί ως αιτίαση παραμορφώσεως των πραγματικών περιστατικών και, κατά συνέπεια, κριθεί παραδεκτός, θα ήταν, εν πάση περιπτώσει αβάσιμος. Πράγματι, ο όρος «ουσιώδης ρόλος» που χρησιμοποιεί το Πρωτοδικείο είναι, κατ' ουσίαν, ισοδύναμος με τον όρο «σημαντικός και ιδιαίτερος προβλεπόμενος ρόλος» που χρησιμοποιεί η Επιτροπή στην προσβαλλόμενη απόφαση (βλ. συναφώς την αιτιολογική σκέψη 69 της προσβαλλομένης αποφάσεως).

21 — Βλ. συναφώς τη σκέψη 351 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, με την οποία το Πρωτοδικείο διατυπώνει παρεμφερείς αιτιάσεις κατά της ΤΥ ως αφετηρία της εξετάσεώς του σε σχέση με τη συμμετοχή της ΤΥ στη συλλογική συμφωνία αποκλειστικής εμπορίας.

αιτιολογεί συναφώς την απόφασή του νομοτύπως. Το ζήτημα σε ποιες επιταγές όσον αφορά την απόδειξη πρέπει να συμμορφωθεί η Επιτροπή σε μια απόφαση περί ανταγωνισμού, ιδίως, σε *ποιο είδος αποδείξεων* μπορεί να στηρίξει τη διαπίστωσή της περί ενεργού συμμετοχής επιχειρήσεως σε σύμπραξη αποτελεί νομικό ζήτημα με το οποίο μπορεί να ασχοληθεί το Δικαστήριο στο πλαίσιο της αναρετικής διαδικασίας.

38. Υπό την έννοια αυτή, ο τρίτος λόγος αναιρέσεως είναι, επομένως, παραδεκτός. Επί της ουσίας όμως δεν μπορεί να γίνει δεκτός.

39. Πράγματι, ορθώς το Πρωτοδικείο κρίνει ότι η συμμετοχή σε μια επαγγελματική ένωση δεν μπορεί να οδηγήει στον αυτόματο καταλογισμό στο ενδιαφερόμενο μέλος της ευθύνης για τις διάφορες παραβάσεις της ενώσεως<sup>22</sup>. Αντιθέτως, η Επιτροπή οφείλει να αποδείξει ότι μια επιχείρηση μέλος μετέσχε ενεργώς στις παράνομες ενέργειες της ενώσεως και, επομένως, και η ίδια διέπραξε παράβαση του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ.

40. Προς απόδειξη μιας τέτοιας συμμετοχής μπορεί, πάντως, να αρκούν και οι ενδείξεις. Πράγματι, το Δικαστήριο έχει δεχθεί ότι αντίθετες προς τον ανταγωνισμό συμπεριφορές και συμφωνίες, λόγω της φύσεώς τους,

καλύπτονται από μυστικότητα και ότι τα συναφή έγγραφα περιορίζονται στο ελάχιστο. Έγγραφα, όπως τα πρακτικά μιας συνεδριάσεως, είναι συνήθως αποσπασματικά και, κατ' ανάγκην, περιέχουν κενά, οπότε είναι συχνά απαραίτητη η ανασύσταση ορισμένων λεπτομερειών διά της επαγωγής. Κατά συνέπεια, στις περισσότερες περιπτώσεις η ύπαρξη θίγουσας τον ανταγωνισμό πρακτικής ή συμφωνίας πρέπει να συναχθεί από ορισμένο αριθμό ενδείξεων και συμπτώσεων, οι οποίες, συνολικά θεωρούμενες, μπορούν να αποτελέσουν, ελλείψει άλλης εύλογης εξηγήσεως, απόδειξη περί παραβάσεως των κανόνων ανταγωνισμού<sup>23</sup>.

41. Ειδικότερα, κατά παγία νομολογία, αποτελεί επαρκή απόδειξη για τη συμμετοχή επιχειρήσεως σε σύμπραξη όταν η Επιτροπή αποδεικνύει ότι η επιχείρηση αυτή μετείχε σε συνεδριάσεις στο πλαίσιο των οποίων συνάφθηκαν συμφωνίες αντίθετες προς τον ανταγωνισμό, χωρίς η οικεία επιχείρηση να λάβει ανοικτά θέση κατά των συμφωνιών αυτών. Πράγματι, εάν αποδεικνύεται η συμμετοχή στις συνεδριάσεις αυτές, στην οικεία επιχείρηση εναπόκειται να προσκομίσει ενδείξεις, οι οποίες είναι πρόσφορες για να αποδείξουν ότι δεν υπάρχει αντίθετη προς τον ανταγωνισμό διάθεση κατά τη συμμετοχή στις συνεδριάσεις καθώς και ότι ενημέρωσε τους ανταγωνιστές της ότι μετείχε στις συνεδριάσεις με διαφορετικό σκοπό απ' ό,τι εκείνοι<sup>24</sup>.

23 — Απόφαση «Τσιμέντο» (παραπεμπά στην υποσημείωση 13, σκέψεις 55 έως 57).

24 — Απόφαση της 28ης Ιουνίου 2005, C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P έως C-208/02 P και C-213/02 P, Dansk Rørindustri κλπ. (μη δημοσιευθείσα ακόμη στη Συλλογή, σκέψη 142, επίσης και σκέψεις 143 και 144) και απόφαση «Τσιμέντο» (παραπεμπά στην υποσημείωση 13, ιδίως σκέψη 81, επίσης και σκέψεις 82 έως 85), περαιτέρω αποφάσεις της 8ης Ιουλίου 1999, C-49/92 P, Επιτροπή κατά Anic Partecipazioni (Συλλογή 1999, σ. I-4125, σκέψεις 87 και 96) και C-199/92 P, Hüls κατά Επιτροπής (Συλλογή 1999, σ. I-4287, σκέψη 155).

22 — Σκέψη 355 της αναρεσβαλλομένης αποφάσεως.

42. Σε συνεδριάσεις οι οποίες πραγματοποιούνται στο πλαίσιο του διοικητικού συμβουλίου ενώσεως, όπως επαγγελματικής ενώσεως, μια επιχείρηση μπορεί ενδεχομένως να εκπροσωπείται και εμμέσως διά του μέλους της «που ανήκει στο διοικητικό συμβούλιο». Τούτο μπορεί να θεωρηθεί ότι συμβαίνει όταν ένα μέλος του διοικητικού συμβουλίου της επαγγελματικής ενώσεως έχει ιδιαίτερα στενή σχέση με την οικεία επιχείρηση, επειδή εργάζεται κατά κύρια επαγγελματική δραστηριότητα για την επιχείρηση αυτή, λόγω αυτής του της επαγγελματικής ιδιότητας μετέχει στο διοικητικό συμβούλιο, όπου υπερασπίζεται —αν όχι από νομικής απόψεως, πάντως στην πράξη— τα συμφέροντά της. Στην πράξη, δεν έχει σημασία η επίσημη ιδιότητά του ως εκπροσώπου της επιχείρησης, η ύπαρξη εξουσίας παροχής εντολών ή η απόδειξη περί παροχής συγκεκριμένων εντολών εκ μέρους της επιχείρησης προς το μέλος του διοικητικού συμβουλίου.

43. Επομένως, το Πρωτοδικείο δεν υπέπεσε σε νομικό σφάλμα όταν δέχθηκε τη στηριζόμενη σε ενδείξεις απόδειξη της ενεργού συμμετοχής της TU στις παραβιάσεις του δικαίου του ανταγωνισμού εκ μέρους της FEG. Σε αντιδιαστολή προς τους ισχυρισμούς της TU, ουδόλως υπέπεσε σε σφάλμα κρίνοντας τη συμμετοχή προσωπικού της TU σε συνεδριάσεις του διοικητικού συμβουλίου της FEG καθώς και την κατά τον τρόπο αυτόν άσκηση επιρροής στη διαμόρφωση της πολιτικής της FEG ως ενεργό και όχι απλώς ως παθητική συμμετοχή στις εκ μέρους της παραβιάσεις του δικαίου του ανταγωνισμού. Κατά τα λοιπά πρόκειται για ζήτημα εκτιμώσεως των πραγματικών περιστατικών και των αποδεικτικών στοιχείων, ο έλεγχος των οποίων δεν απόκειται στο Δικαστήριο.

44. Επομένως, το πρώτο σκέλος του τρίτου λόγου αναιρέσεως είναι εν μέρει απαράδεκτο και εν μέρει αβάσιμο.

2. Συμμετοχή στην επέκταση της συλλογικής συμφωνίας αποκλειστικής εμπορίας σε επιχειρήσεις εκτός της NAVEG (δεύτερο σκέλος του τρίτου λόγου αναιρέσεως)

45. Το δεύτερο σκέλος του τρίτου λόγου αναιρέσεως κατά μέγα μέρος καλύπτεται, όσον αφορά την επιχειρηματολογία, από το πρώτο σκέλος. Και όσον αφορά την επέκταση της συλλογικής συμφωνίας αποκλειστικής εμπορίας σε επιχειρήσεις που δεν ανήκουν στη NAVEG, το Πρωτοδικείο υπέπεσε, κατά την TU, σε νομικό σφάλμα ή τουλάχιστον σε πεπλανημένη αιτιολογία, καθόσον έκρινε αποδεδειγμένη την ενεργό συμμετοχή της TU. Ειδικότερα, η TU προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι εξέλαβε τις ακόλουθες περιστάσεις ως καθοριστικής σημασίας ενδείξεις για τη συμμετοχή της: το γεγονός ότι η TU ήταν μια από τις βασικότερες επιχειρήσεις μέλη της FEG και ότι επί μακρόν χρόνο, χωρίς διακοπή, εκπροσωπούσαν στο διοικητικό συμβούλιο της FEG, καθώς και ότι μετείχε στην εκπόνηση της πολιτικής της, χωρίς να λάβει δημοσίως απόσταση από αυτήν. Το γεγονός και μόνον της συμμετοχής εκπροσώπων της TU στο διοικητικό συμβούλιο της FEG δεν μπορεί, εν πάση περιπτώσει, να αποδείξει συμμετοχή της TU μετά το 1991.

46. Όπως το πρώτο σκέλος του τρίτου λόγου αναίρεσεως, και το υπό κρίση δεύτερο σκέλος σκοπεύει κατ' ουσίαν στην αμφισβήτηση της εκ μέρους του Πρωτοδικείου εκτιμήσεως των πραγματικών περιστατικών και των αποδείξεων. Επομένως, οι ισχυρισμοί της ΤΥ είναι συναφώς απαράδεκτοι<sup>25</sup>.

47. Καθόσον η ΤΥ ισχυρίζεται επιπλέον ότι το Πρωτοδικείο δεν έλαβε υπόψη με την απόφασή του τις εκ του νόμου επιταγές όσον αφορά την απόδειξη της συμμετοχής της στις διαπιστωθείσες παραβάσεις, οι ισχυρισμοί της είναι μεν παραδεκτοί, κατ' ουσίαν όμως αβάσιμοι. Πράγματι, η αναφορά σε ενδείξεις είναι, όπως ήδη εκτέθηκε, νόμιμη<sup>26</sup>. Στις ενδείξεις αυτές εντάσσεται, στην υπό κρίση υπόθεση, ιδίως η συμμετοχή της ΤΥ σε συνεδριάσεις, εκπροσωπούμενη στο διοικητικό συμβούλιο της FEG από πρόσωπα που εξυπηρετούν τα συμφέροντά της, καθώς και η συμμετοχή της στο πλαίσιο αυτό στην εκπόνηση της πολιτικής της FEG, και τούτο αναντιρρήτως και μετά το 1991<sup>27</sup>.

48. Επομένως, το δεύτερο σκέλος του τρίτου λόγου αναίρεσεως είναι ομοίως εν μέρει απαράδεκτο, εν μέρει αβάσιμο.

3. Συμμετοχή της ΤΥ στο σύστημα καθορισμού των τιμών (τρίτο σκέλος του τρίτου λόγου αναίρεσεως)

49. Με το τρίτο σκέλος του τρίτου λόγου αναίρεσεως που προβάλλει, η ΤΥ προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι κακώς δέχθηκε τις αποδείξεις που προσκόμισε η Επιτροπή όσον αφορά την ενεργό συμμετοχή της ΤΥ στο σύστημα καθορισμού των τιμών.

50. Ειδικότερα, η ΤΥ προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι απλώς λόγω της ιδιότητας του μέλους της FEG την εξέλαβε ως υπεύθυνη για τις δεσμευτικές αποφάσεις της εν λόγω ενώσεως επιχειρήσεων περί σταθερών τιμών και δημοσιεύσεων. Κατά την ΤΥ θα έπρεπε να προσκομιστούν αποδείξεις για την ενεργό συμμετοχή της σε τέτοιες αποφάσεις, όπως και για την παράνομη συμπεριφορά της FEG όσον αφορά τον καθορισμό των τιμών.

51. Οι ισχυρισμοί αυτοί στηρίζονται σε εσφαλμένη ερμηνεία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Πράγματι, το Πρωτοδικείο ουδόλως εξέλαβε ως δεδομένη την αυτόματη ευθύνη της ΤΥ ως επιχειρήσεως μέλους για τις παράνομες ενέργειες της επαγγελματικής ενώσεως FEG. Αντιθέτως, το Πρωτοδικείο προέβη ρητώς σε διαπιστώσεις ως προς την ενεργό συμμετοχή της ΤΥ.

25 — Βλ. σημεία 20 και 36 των προτάσεων αυτών.

26 — Βλ. σημεία 40 έως 43 των προτάσεων αυτών.

27 — Βλ. συναφώς τη σκέψη 365 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

Αφενός, επισήμανε την επιρροή της ΤΥ στα ανήκοντα σ' αυτήν μέλη του διοικητικού συμβουλίου της FEG<sup>28</sup> και, περαιτέρω, εντόπισε ως συγκεκριμένη συμβολή την ενημέρωση ως προς τις τιμές την οποία διαβίβαζε η ΤΥ στη FEG<sup>29</sup>.

52. Επομένως και το τρίτο και τελευταίο σκέλος του τρίτου λόγου αναιρέσεως είναι ομοίως αβάσιμο.

*Γ — Τέταρτος λόγος αναιρέσεως: εκτίμηση της διάρκειας των παραβιάσεων του δικαίου του ανταγωνισμού*

53. Με τον τέταρτο λόγο αναιρέσεως η ΤΥ προσάπτει στο Πρωτοδικείο νομικό σφάλμα, ή, πάντως, έλλειψη αιτιολογίας όσον αφορά τις αναλύσεις του για τη διάρκεια των διαπιστωθεισών παρανομιών και για τον διαρκή χαρακτήρα τους.

54. Ο υπό κρίση λόγος αναιρέσεως αφορά πρωτίστως τις σκέψεις 406 έως 413 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, όπου το Πρωτοδικείο εξετάζει τη διάρκεια των επιδίκων παραβιάσεων του δικαίου του ανταγωνισμού. Το Πρωτοδικείο επιβεβαιώνει τις διαπιστώσεις της Επιτροπής και λαμβάνει ως αφετηρία ενιαίες παραβάσεις με διαρκή χαρακτήρα<sup>30</sup>.

28 — Σκέψη 377 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Βλ. επιπλέον το σημείο 42 των προτάσεων αυτών.

29 — Σκέψη 378 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

30 — Βλ. ιδίως τις σκέψεις 406 και 413 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

55. Η ΤΥ αμύνεται κατά των ανωτέρω και στα τρία σκέλη του τέταρτου λόγου αναιρέσεως που προβάλλει<sup>31</sup>. Καθόσον η ΤΥ προβάλλει σε άλλα σημεία του υπό κρίση λόγου αναιρέσεως παρεμφερή επιχειρήματα, ιδίως στο πλαίσιο του δεύτερου σκέλους του τρίτου λόγου αναιρέσεως<sup>32</sup> καθώς και στο πλαίσιο του πρώτου σκέλους του πέμπτου λόγου αναιρέσεως, οι ισχυρισμοί της θα εξετασθούν κατωτέρω.

56. Κατ' ουσίαν η ΤΥ ισχυρίζεται ότι η θεώρηση στην οποία το Πρωτοδικείο στήριξε την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση όσον αφορά τη διάρκεια και τον συνεχιζόμενο χαρακτήρα των παραβάσεων είναι εσφαλμένη και δεν λαμβάνει υπόψη τον ετερόκλητο χαρακτήρα ιδίως των συστατικών στοιχείων του συστήματος καθορισμού των τιμών. Και η συμμετοχή της ΤΥ στο σύστημα του καθορισμού των τιμών ήταν εξαιρετικά μικρή.

57. Είναι προφανές ότι κατά τον τρόπο αυτόν η ΤΥ επιχειρεί κυρίως να υποβάλει στον έλεγχο του Δικαστηρίου την εκ μέρους του Πρωτοδικείου εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών. Επομένως, η επιχειρηματολογία της είναι απαράδεκτη<sup>33</sup>.

31 — Το πρώτο σκέλος του τέταρτου λόγου αναιρέσεως αφορά τη διάρκεια της συλλογικής συμφωνίας αποκλειστικής εμπορίας (άρθρο 1 της προσβαλλομένης αποφάσεως), το δεύτερο σκέλος του τη διάρκεια του συστήματος καθορισμού των τιμών (άρθρο 2 της προσβαλλομένης αποφάσεως) και το τρίτο σκέλος του τη διάρκεια της συμμετοχής της ΤΥ στις δύο παράνομες ενέργειες (άρθρο 3 της προσβαλλομένης αποφάσεως).

32 — Σημείο 61 του δικογράφου της αναιρέσεως.

33 — Βλ. σημείο 20 των προτάσεων αυτών.

58. Η κριτική της ΤΥ δεν εξαντλείται όμως στα ανωτέρω. Αντιθέτως προβάλλει επιπλέον δύο επιχειρήματα, τα οποία αφορούν τα νομικά ζητήματα που πρέπει να λάβει υπόψη το Πρωτοδικείο για την εκτίμηση της διάρκειας των παραβάσεων. Συναφώς οι ισχυρισμοί της έχουν ως αντικείμενο νομικά ζητήματα και είναι, κατά συνέπεια, παραδεκτοί.

59. Πρώτον, η ΤΥ ισχυρίζεται ότι το Πρωτοδικείο δεν απέδειξε σε τι συνίσταται το «συνολικό σχέδιο» και ο «ίδιος σκοπός», μέσω του οποίου και μόνον μια σειρά ενεργειών μπορεί να αποτελέσει μια ενιαία και διαρκή παράβαση.

60. Στην πραγματικότητα, προκειμένου διάφορες ενέργειες να μπορούν να θεωρηθούν ως ενιαία παράβαση, είναι αναγκαίο «λόγω του ότι επιδιώκουν τον ίδιο σκοπό της νοθεύσεως του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς να εντάσσονται σε ένα συνολικό σχέδιο»<sup>34</sup>.

61. Το Πρωτοδικείο ουδόλως αγνόησε το κριτήριο αυτό. Αντιθέτως, με τις σκέψεις 340 έως 343 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως αφιέρωσε στη συνολική εξέταση των υπό κρίση παραβάσεων ειδικό τμήμα. Στο τμήμα αυτό εξέθεσε ιδίως ότι με αμφότερες τις προσαπτόμενες στην ΤΥ παραβάσεις, δηλαδή με τη συλλογική συμφωνία αποκλειστικής εμπορίας και την εναρμονισμένη

πρακτική όσον αφορά τον καθορισμό των τιμών, «επιδιώκεται ο ίδιος αντίθετος προς τον ανταγωνισμό σκοπός»· ο σκοπός αυτός συνίσταται «στη διατήρηση των τιμών σε επίπεδο στο οποίο καταργείται ο ανταγωνισμός»<sup>35</sup>. Από την εν λόγω διαπίστωση του Πρωτοδικείου συνάγεται ταυτόχρονα εμμέσως ότι εκάστη των δύο παραβάσεων θεωρουμένη μεμονωμένως, δηλαδή η συλλογική συμφωνία αποκλειστικής εμπορίας καθώς και οι εναρμονισμένες πρακτικές όσον αφορά τον καθορισμό των τιμών, αποσκοπούσε στον ενιαίο αυτό σκοπό. Αυτό λαμβάνει υπόψη το Πρωτοδικείο, όταν τονίζει στη σκέψη 406 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως τον ενιαίο χαρακτήρα των επιδίκων παραβάσεων.

62. Κατά συνέπεια, οι ισχυρισμοί της ΤΥ ως προς το «συνολικό σχέδιο» και τον «ίδιο σκοπό» είναι αβάσιμοι.

63. Δεύτερον, η ΤΥ προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι, όσον αφορά τη διάρκεια των παραβάσεων, κακώς δέχθηκε τα αποδεικτικά στοιχεία της Επιτροπής, τα οποία συνίστανται αποκλειστικώς σε αποσπασματικές και έμμεσες αποδείξεις.

64. Όπως ήδη εκτέθηκε σχετικά με τον τρίτο λόγο αναιρέσεως, αποδείξεις συνιστάμενες σε ενδείξεις και συμπτώσεις είναι νόμιμες στο πλαίσιο δικών που έχουν ως αντικείμενο τη διαπίστωση παραβιάσεων του δικαίου του ανταγωνισμού<sup>36</sup>. Είναι αυτονόητο ότι οι προαναφερθείσες ενδείξεις

34 — Απόφαση «Τοιμέντο» (παρατεθείσα στην υποσημείωση 13, σκέψεις 258 και 260).

35 — Σκέψη 342 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως.

36 — Βλ. συναφώς σημεία 40 και 41 των προτάσεων αυτών.

και συμπτώσεις —δηλαδή η διαρκής συμμετοχή εκπροσώπου της ΤΥ σε συνεδριάσεις του διοικητικού συμβουλίου της FEG, και τούτο και μετά το 1991— δεν δίδουν απλώς πληροφορίες για την ύπαρξη και μόνον αντίθετων προς τους κανόνες περί ανταγωνισμού συμπεριφορών ή συμφωνιών, αλλά και για τη διάρκεια συνεχιζομένων αντιθέτων προς τους κανόνες περί ανταγωνισμού συμπεριφορών ή για το χρονικό διάστημα εφαρμογής αντίθετων προς τον ανταγωνισμό συμφωνιών.

65. Επομένως, οι ισχυρισμοί της ΤΥ είναι συναφώς αβάσιμοι.

66. Κατά συνέπεια, ο τέταρτος λόγος αναιρέσεως της ΤΥ είναι εν μέρει απαράδεκτος, εν μέρει αβάσιμος.

*Δ — Πρώτο και τρίτο σκέλος του πέμπτου λόγου αναιρέσεως: θεωρήσεις ως προς το ύψος του προστίμου*

67. Με τον πρώτο λόγο αναιρέσεως, η ΤΥ βάλλει κατά των εκτιμήσεων του Πρωτοδικείου ως προς το ύψος του προστίμου. Ο υπό κρίση λόγος αναιρέσεως περιλαμβάνει τρία σκέλη, ενώ οι επόμενες αναλύσεις περιορίζονται στο πρώτο και στο τρίτο σκέλος. Αντιθέτως, το δεύτερο σκέλος, το οποίο αφορά τις δυνατές επιπτώσεις της υπερβολικά μεγάλης διάρκειας της διοικητικής

διαδικασίας επί του ύψους του προστίμου, θα εξεταστεί κατόπιν σε συνδυασμό με τον πρώτο λόγο αναιρέσεως<sup>37</sup>.

## 1. Έκταση ελέγχου

68. Όταν το Δικαστήριο στο πλαίσιο λόγου αναιρέσεως εξετάζει αιτιάσεις για το ύψος προστίμου, ως προς τις οποίες το Πρωτοδικείο έχει εξουσία απειρίοριστου διακριτικού ελέγχου (άρθρο 229 ΕΚ σε συνδυασμό με το άρθρο 17 του κανονισμού 17), επιβάλλονται οι ακόλουθες παρατηρήσεις όσον αφορά την έκταση του ελέγχου.

69. Κατά παγία νομολογία δεν εναπόκειται στο Δικαστήριο, όταν αποφαινεται επί νομικών ζητημάτων στο πλαίσιο αιτήσεως αναιρέσεως, να υποκαθιστά, για λόγους επιείκειας, την κρίση του στην κρίση του Πρωτοδικείου, το οποίο αποφαινεται κατά πλήρη δικαιοδοσία, επί του ύψους των προστίμων που επιβάλλονται σε επιχειρήσεις που παραβιάζουν το κοινοτικό δίκαιο<sup>38</sup>. Εν πάση περιπτώσει, το Δικαστήριο μπορεί να εξετάσει αν το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε *πρόδηλο σφάλμα* ή παραβίασε την αρχή της αναλογικότητας ή της ισότητας<sup>39</sup>.

37 — Βλ. συναφώς τα σημεία 128 έως 141 των προτάσεων αυτών.

38 — Απόφαση Dansk Rørintustri κ.λπ. (παρατεθείσα στην υποσημείωση 24, σκέψη 245). Βλ. επιπλέον τις αποφάσεις της 6ης Απριλίου 1995, C-310/93 P, BPB Industries και British Gypsum κατά Επιτροπής (Συλλογή 1995, σ. I-865, σκέψη 34), της 16ης Νοεμβρίου 2000, C-291/98 P, Sarrío κατά Επιτροπής (Συλλογή 2000, σ. I-9991, σκέψη 73) και Baustahlgewebe (παρατεθείσα στην υποσημείωση 16, σκέψη 129).

39 — Απόφαση «Τσιμέντο» (παρατεθείσα στην υποσημείωση 13, σκέψη 365).

2. Επιπτώσεις της διάρκειας των παραβιάσεων επί του ύψους του προστίμου (πρώτο σκέλος του πέμπτου λόγου αναιρέσεως)

για τη διάρκεια και τον συνεχιζόμενο χαρακτήρα των παραβάσεων. Στο πλαίσιο αυτό δεν μπορεί να διαγνωσθεί πρόδηλο σφάλμα του Πρωτοδικείου.

70. Με το πρώτο σκέλος του πέμπτου λόγου αναιρέσεως, το οποίο βάλλει ιδίως κατά της σκέψεως 413 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, η ΤΥ ισχυρίζεται ότι η διάρκεια των παραβάσεων δεν ελήφθη επαρκώς υπόψη κατά τον καθορισμό του ύψους του προστίμου. Συναφώς η Επιτροπή και το Πρωτοδικείο παρέβησαν το άρθρο 15 του κανονισμού 17 καθώς και τις σχετικές κατευθυντήριες γραμμές<sup>40</sup>. Η ΤΥ προσάπτει συναφώς στο Πρωτοδικείο νομικό σφάλμα, ή, πάντως, ανεπάρκεια αιτιολογίας.

72. Σε αντιδιαστολή προς τους ισχυρισμούς της ΤΥ, το Πρωτοδικείο δεν χρειαζόταν άλλωστε, κατά τις εκτιμήσεις του για το ύψος του προστίμου, να θεωρήσει ότι η συμμετοχή της ΤΥ στο σύστημα του καθορισμού των τιμών είχε δευτερεύουσα μόνον σημασία. Πράγματι, το Πρωτοδικείο προέβη ρητώς σε διαπιστώσεις για την ενεργό συμμετοχή της ΤΥ στην παράβαση αυτή και, επομένως, απέκλεισε απλώς «παρακολουθητικό ρόλο» της ΤΥ<sup>42</sup>. Κατά συνέπεια, ούτε εν προκειμένω μπορεί να διαγνωσθεί πρόδηλο σφάλμα του Πρωτοδικείου.

71. Κατόπιν προσεκτικότερης εξετάσεως, η ΤΥ προσάπτει κατ' ουσίαν στο Πρωτοδικείο την κατά τη γνώμη της εσφαλμένη *εκτίμηση εκ μέρους του της διάρκειας των παραβάσεων και τουδιαρκούς χαρακτήρα τους*. Επομένως, τα προβληθέντα από την ΤΥ επιχειρήματα συμπίπτουν από απόψεως περιεχομένου σε μεγάλο βαθμό με τις αναλύσεις της ως προς τον τέταρτο λόγο αναιρέσεως. Όπως ήδη εκτέθηκε εκεί<sup>41</sup>, οι σχετικοί ισχυρισμοί της ΤΥ δεν περιέχουν καμία εμπεριστατωμένη ένδειξη περί νομικού σφάλματος του Πρωτοδικείου. Κατά συνέπεια, το Πρωτοδικείο μπορούσε με τις εκτιμήσεις του ως προς το *ύψος του προστίμου* να διαμορφώσει τις διαπιστώσεις του

73. Άλλως, η ΤΥ δεν προέβαλε καμία ένδειξη από την οποία να είναι δυνατόν να συναχθούν πρόδηλο σφάλμα, παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας ή της αρχής της ισότητας.

74. Επομένως, το πρώτο σκέλος του πέμπτου λόγου αναιρέσεως είναι αβάσιμο.

40 — Ανακοίνωση της Επιτροπής — Κατευθυντήριες γραμμές για τον υπολογισμό των προστίμων που επιβάλλονται δυνάμει του άρθρου 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17 και του άρθρου 65, παράγραφος 5, της Συνθήκης ΕΚΑΧ (ΕΕ 1998, C 9, σ. 3).

41 — Σημεία 53 έως 66 των προτάσεων αυτών.

42 — Σκέψη 415 σε συνδυασμό με τις σκέψεις 377 έως 379 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Βλ. και σημείο 51 των προτάσεων αυτών.

3. Σχέση μεταξύ του επιβληθέντος στη FEG και του επιβληθέντος στην TU προστίμου (τρίτο σκέλος του πέμπτου λόγου αναιρέσεως)

μένης αποφάσεως, στις οποίες το Πρωτοδικείο αρνείται την ύπαρξη παραβιάσεως της αρχής της αναλογικότητας.

75. Με το τρίτο σκέλος του πέμπτου λόγου αναιρέσεως η TU προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι το πρόστιμο που της επιβλήθηκε τελεί σε δυσαναλογία προς το επιβληθέν στη FEG πρόστιμο.

79. Συναφώς η TU παραλείπει, εν πάση περιπτώσει, να προβάλει *εμπεριστατωμένα* σε τι ακριβώς συνίσταται η διάκριση μεταξύ της ίδιας και της FEG και κατά πόσον το Πρωτοδικείο δεν έλαβε υπόψη τους ισχυρισμούς που προέβαλε πρωτοδικώς.

76. Αφενός, η TU υπογραμμίζει και πάλι, όπως το έπραξε ήδη σε σχέση με το πρώτο σκέλος του πέμπτου λόγου αναιρέσεως, ότι η ενεργός συμμετοχή της στη συλλογική συμφωνία αποκλειστικής εμπορίας περιορίζεται στον χρόνο μέχρι τις 2 Ιουλίου 1991 και ότι ήταν, εξ άλλου, δευτερεύουσας σημασίας.

80. Μια απλή ποσοστιαία διαφορά του κύκλου εργασιών της TU έναντι της FEG δεν θεμελιώνει εν πάση περιπτώσει εκ προοιμίου παραβίαση της αρχής της ισότητας<sup>44</sup>. Πράγματι, όπως ορθώς επισήμανε το Πρωτοδικείο<sup>45</sup>, η Επιτροπή δεν οφείλει, κατά τον καθορισμό του ποσού των προστίμων, να εξασφαλίζει, στην περίπτωση που τα πρόστιμα επιβάλλονται σε διάφορες επιχειρήσεις ή ενώσεις επιχειρήσεων που μετέχουν στην ίδια παράβαση, ότι τα τελικά ποσά των προστίμων τα οποία προκύπτουν από τον υπολογισμό για τις οικείες επιχειρήσεις θα είναι ακριβώς ανάλογα προς τους αντίστοιχους κύκλους εργασιών τους.

77. Όπως όμως ήδη εκτέθηκε, ορθώς το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι η ενεργός συμμετοχή της TU διήρκεσε καιέραν του έτους 1991 και ότι δεν είχε απλώς παρεπόμενο και παρακολουθητικό ρόλο<sup>43</sup>. Κατά συνέπεια, αυτό θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και κατά τις εκτιμήσεις του ως προς το ύψος του προστίμου. Στο πλαίσιο αυτό δεν μπορεί να διαγνωσθεί κανένα πρόδηλο σφάλμα του Πρωτοδικείου.

78. Αφετέρου, η TU βάλλει ειδικά κατά των σκέψεων 431 έως 434 της αναιρεσιβαλλο-

81. Κατόπιν των ανωτέρω, το τρίτο σκέλος του πέμπτου λόγου αναιρέσεως είναι αβάσιμο.

44 — Υπό την έννοια αυτή και η απόφαση Dansk Rorindustri κ.λπ. (παρατεθείσα στην υποσημείωση 24, σκέψεις 243, 315 και 316).

45 — Σκέψη 432 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

43 — Βλ. σημεία 51 και 72 των προτάσεων αυτών.

**V — Επί του πρώτου λόγου αναιρέσεως καθώς και επί του δεύτερου σκέλους του πέμπτου λόγου αναιρέσεως: υπερβολικά μακρά διαδικασία**

82. Ο πρώτος λόγος αναιρέσεως της ΤΥ καθώς και το δεύτερο σκέλος του πέμπτου λόγου αναιρέσεως καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο τμήμα της αιτήσεως αναιρέσεως. Αφορούν τις συνέπειες οι οποίες πρέπει να αντληθούν όσον αφορά την Επιτροπή από τη διαπιστωθείσα από το Πρωτοδικείο υπερβολικά μεγάλη διάρκεια σταδίων της διοικητικής διαδικασίας. Επομένως, αμφότεροι πρέπει να εξετασθούν από κοινού.

83. Η ΤΥ προσάπτει κατ' ουσίαν στο Πρωτοδικείο ότι παραβίασε το κοινοτικό δίκαιο και την ΕΣΔΑ <sup>46</sup>, τουλάχιστον πάντως ότι αιτιολόγησε κατά τρόπο μη λογικώς σαφή την απόφασή του, καθόσον δεν έκρινε ότι η υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας συνιστά λόγο ακυρώσεως της αποφάσεως της Επιτροπής ή λόγο πρόσθετης μείωσης του προστίμου.

**A — Η ανααιρεσιβαλλόμενη απόφαση**

84. Και τα τρία σκέλη του πρώτου λόγου αναιρέσεως αφορούν κυρίως τις σκέψεις 73 έως 94 της ανααιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

85. Στις σκέψεις αυτές το Πρωτοδικείο διαπιστώνει, κατ' αρχάς, την υποχρέωση της Επιτροπής να αποφαινεται εντός εύλογης προθεσμίας κατά τις διοικητικές διαδικασίες που διεξάγονται σε θέματα ανταγωνισμού, κατ' εφαρμογή του κανονισμού 17, και ενδέχεται να καταλήξουν στην επιβολή των προβλεπόμενων από τον κανονισμό κυρώσεων. Το Πρωτοδικείο υπενθυμίζει, επιπλέον, ότι η υπέρβαση της προθεσμίας αυτής, ακόμη και αν αποδειχθεί, δεν δικαιολογεί κατ' ανάγκη την ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως. Η υπέρβαση αυτή συνιστά λόγο ακυρώσεως εφόσον έχει αποδειχθεί ότι η παραβίαση της αρχής της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας έθιξε τα δικαιώματα άμυνας των ενδιαφερομένων επιχειρήσεων <sup>47</sup>.

86. Στη συγκεκριμένη περίπτωση το Πρωτοδικείο διακρίνει τρία στάδια στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας ενώπιον της Επιτροπής, τα οποία υποβάλλει σε χωριστή αξιολόγηση.

— Το τμήμα της διαδικασίας *πριν από την ανακοίνωση των αιτιάσεων* της 3ης Ιουλίου 1996 χαρακτηρίζεται ως υπερβολικά μακρύ από το Πρωτοδικείο το οποίο ρητώς αναγνωρίζει συναφώς χρονικό διάστημα αδράνειας καταλογι-

<sup>46</sup> — Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, υπογραφέα στις 4 Νοεμβρίου 1950 στη Ρώμη.

<sup>47</sup> — Σκέψεις 73 και 74 της ανααιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

ζομένης στην Επιτροπή που υπερβαίνει τα τρία έτη<sup>48</sup>. Εντούτοις, η υπερβολική διάρκεια αυτού του σταδίου της διοικητικής διαδικασίας δεν είναι αφ' εαυτής ικανή να θίξει τα δικαιώματα άμυνας, διότι κατά τον χρόνο εκείνο δεν είχαν ακόμη κοινοποιηθεί στους μετέχοντες οι αιτιάσεις. Για πρώτη φορά με την εν λόγω ανακοίνωση των αιτιάσεων διατυπώνεται επισήμως κατηγορία και είναι οπωσδήποτε δυνατή η προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας<sup>49</sup>.

προσφευγουσών από τη διάρκεια του ως άνω τελευταίου σταδίου της διοικητικής διαδικασίας<sup>52</sup>.

- Το τμήμα της διαδικασίας που διήρκεσε 16 μήνες μεταξύ της ανακοίνωσης των αιτιάσεων και της ακροάσεως των μετεχουσών επιχειρήσεων δεν κρίθηκε από το Πρωτοδικείο ως υπερβολικά μεγάλη διάρκεια<sup>50</sup>.

87. Στη σκέψη 438 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, στην οποία αναφέρεται ιδίως το δεύτερο σκέλος του πέμπτου λόγου αναιρέσεως, το Πρωτοδικείο αποφαινεται ως προς τη δυνατότητα δικαστικής μείωσης του επιβληθέντος από την Επιτροπή προστίμου. Το Πρωτοδικείο διαπιστώνει ότι οι προσφεύγουσες δεν προσκόμισαν κανένα στοιχείο που να δικαιολογεί την περαιτέρω μείωση του προστίμου, δηλαδή μείωση μεγαλύτερη από αυτή των 100 000 ευρώ στην οποία προέβη ήδη η Επιτροπή. Συνεπώς, δεν πρέπει να γίνει δεκτό το σχετικό αίτημα των προσφευγουσών.

#### B — Οι κυριότεροι ισχυρισμοί των διαδίκων

- Το τμήμα της διαδικασίας μεταξύ της ακροάσεως των διαδίκων και της εκδόσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως —συνολικά 23 μήνες— κρίθηκε μεν από το Πρωτοδικείο ως υπερβολικά μεγάλη διάρκεια<sup>51</sup>. Εντούτοις, κατόπιν διεξοδικότερου ελέγχου κατέληξε ότι δεν εθίγησαν τα δικαιώματα άμυνας των

88. Η ΤΥ φρονεί ότι το Πρωτοδικείο, κατά την εκτίμηση της διάρκειας της διαδικασίας, δεν έπρεπε να διακρίνει μεταξύ των σταδίων της διαδικασίας πριν και μετά την ανακοίνωση των αιτιάσεων. Συναφώς παραπέμπει στη νομολογία των κοινοτικών δικαιοδοτικών οργάνων, ιδίως όμως στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου<sup>53</sup>. Βάσει αυτής<sup>54</sup>, στην υπό

48 — Σκέψη 77 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

49 — Σκέψεις 78 και 79 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

50 — Σκέψη 84 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

51 — Σκέψεις 85 και 93 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

52 — Σκέψεις 86 έως 93 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

53 — Στο εξής και: ΕΔΔΑ.

54 — Στις γραπτές και προφορικές προτάσεις της η ΤΥ αναφέρεται ιδίως στις αποφάσεις του ΕΔΔΑ της 5ης Φεβρουαρίου 1980, Deweer (σειρά Α αριθ. 35, σ. 24, § 46), της 15ης Ιουλίου 1982, Eckle (σειρά Α αριθ. 51, σ. 33, § 73) και της 10ης Δεκεμβρίου 1982, Corigliano (σειρά Α αριθ. 57, § 34).

κρίση περίπτωση καθοριστικός για τον εύλογο χαρακτήρα της διάρκειας της διαδικασίας είναι ο χρόνος από την αποστολή της πρώτης αιτήσεως παροχής πληροφοριών στη FEG και στην ΤΥ το έτος 1991, τουλάχιστον πάντως ο χρόνος από την αποστολή της προειδοποιητικής επιστολής της 16ης Σεπτεμβρίου 1991 στη FEG.

89. Η ΤΥ ισχυρίζεται ότι για τον λόγο και μόνον της υπερβολικά μεγάλης διάρκειας της διαδικασίας, το Πρωτοδικείο όφειλε να ακυρώσει την προσβαλλόμενη απόφαση. Δεν μπορεί να καταστεί προϋπόθεση για την ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως πρόσθετη προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας.

90. Άλλωστε, το Πρωτοδικείο δεν έλαβε υπόψη τις δυσχέρειες που ανέκυψαν για την ΤΥ λόγω της μεγάλης διάρκειας των προκαταρκτικών ερευνών (πρώτο στάδιο της διαδικασίας) για την προετοιμασία της άμυνάς της. Δεν ήταν πλέον δυνατόν να ανευρεθούν χρήσιμα έγγραφα και λόγω της αλλαγής του διευθυντικού προσωπικού και άλλων συνεργατών με την πάροδο του χρόνου καθίσταται διαρκώς δυσκολότερο να ανασυσταθούν ενέργειες του παρελθόντος και να ενταχθούν προσηκόντως στο

τότε πλαίσιο τους. Επιπλέον, η ΤΥ αμφισβητεί ότι οι παραβάσεις που της αποδίδονται διήρκεσαν και μετά το 1991.

91. Εν πάση περιπτώσει όμως, το Πρωτοδικείο όφειλε να χορηγήσει στην ΤΥ, λόγω της υπερβολικά μεγάλης διάρκειας της διοικητικής διαδικασίας, πρόσθετη μείωση του προστίμου που της επιβλήθηκε. Το Πρωτοδικείο δεν έλαβε υπόψη ότι η ελάχιστη μόνον μείωση του προστίμου με την προσβαλλόμενη απόφαση της Επιτροπής στηρίχθηκε στο γεγονός της κατανομής της ευθύνης για την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διαδικασίας μεταξύ της Επιτροπής και των μετεχουσών επιχειρήσεων<sup>55</sup>. Οι ίδιες διαπιστώσεις του Πρωτοδικείου ότι η ευθύνη για την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διαδικασίας βαρύνει εξ ολοκλήρου την Επιτροπή θα έπρεπε να το έχουν ωθήσει σε πρόσθετη μείωση του προστίμου.

92. Αντιθέτως, κατά την Επιτροπή, με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση το Πρωτοδικείο κινείται στο έδαφος της παγίας νομολογίας, την οποία ορθώς εφάρμοσε στην υπό κρίση υπόθεση. Ειδικότερα, το Πρωτοδικείο εξέτασε τη διάρκεια της διαδικασίας τόσο πριν όσο και μετά την ανακοίνωση των αιτιάσεων.

93. Τα κριτήρια της ΕΣΔΑ και της νομολογίας του ΕΔΔΑ δεν πρέπει, κατά την

<sup>55</sup> — 152η αιτιολογική σκέψη της προσβαλλομένης αποφάσεως.

Επιτροπή, να μεταφερθούν άκριτα στο δίκαιο του ανταγωνισμού. Πριν από το χρονικό σημείο της ανακοινώσεως των αιτιάσεων δεν υπάρχει καμία επίσημη κατηγορία. Μια προειδοποιητική επιστολή όπως αυτή που απέστειλαν στην υπό κρίση υπόθεση οι υπηρεσίες της Επιτροπής διαφέρει θεμελιωδώς από την τυπική ανακοίνωση των αιτιάσεων και δεν έχει, κατά συνέπεια, σημασία για το ζήτημα που ενδιαφέρει εν προκειμένω, από ποιο χρονικό σημείο η υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διαδικασίας μπορεί να θίξει τα δικαιώματα άμυνας των μετεχόντων.

94. Η Επιτροπή υπογραμμίζει ότι, κατά τη νομολογία, η διάρκεια και μόνον της διοικητικής διαδικασίας δεν μπορεί να οδηγήσει στη διαπίστωση του παράνομου χαρακτήρα και, επομένως, στην ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως. Αντιθέτως, είναι αναγκαία η συγκεκριμένη απόδειξη ότι εθίγησαν τα δικαιώματα άμυνας των μετεχόντων. Η αναιρεσείουσα, η οποία φέρει συναφώς το βάρος της αποδείξεως, δεν απέδειξε πειστικά τέτοια προσβολή. Κατά την Επιτροπή, το Πρωτοδικείο εξέτασε πλήρως τις επιπτώσεις της μεγάλης διάρκειας της διαδικασίας στα δικαιώματα άμυνας της ΤΥ, και μάλιστα σε σχέση με τη διάρκεια όλων των σταδίων της διαδικασίας.

95. Όσον αφορά πιθανή μείωση του προστίμιου, η Επιτροπή φρονεί ότι το Πρωτοδικείο αιτιολόγησε επαρκώς την αναιρεσιβαλλομένη απόφαση και κατέληξε, στο πλαίσιο της εξουσίας πλήρους δικαιοδοσίας, στο συμπέρασμα ότι το επιβληθέν πρόστιμο είναι σύμφωνο με την αρχή της αναλογικότητας.

96. Τα επιχειρήματα που προέβαλε η CEF κινούνται στην ίδια γραμμή με αυτά της Επιτροπής. Επιπλέον, η CEF φρονεί ότι η ΤΥ φέρει την κύρια ευθύνη για τη διαδικασία και ότι η διαδικασία αυτή θα μπορούσε να αποφευχθεί αν η ΤΥ είχε παύσει εγκαίρως τις παραβάσεις που τη βαρύνουν.

### Γ — Εκτίμηση

97. Κατά παγιωθείσα εν τω μεταξύ νομολογία, η τήρηση της αρχής της εύλογης προθεσμίας επιβάλλεται, στον τομέα του ανταγωνισμού, στις διοικητικές διαδικασίες που κινούνται κατ' εφαρμογήν του κανονισμού 17 και μπορούν να καταλήξουν στην επιβολή των κυρώσεων που προβλέπει ο κανονισμός<sup>56</sup>.

98. Η αρχή της εύλογης προθεσμίας είναι μια γενική αρχή του κοινοτικού δικαίου, η οποία εμπνέεται από το άρθρο 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ<sup>57</sup> και κατοχυρώθηκε εν

56 — Απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 2002, C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P, C-252/99 P και C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij κ.λπ. κατά Επιτροπής, αποκαλούμενη «PVC II» (Σύλλογή 2002, σ. I-8375, σκέψη 179).

57 — Υπό την έννοια αυτή οι αποφάσεις Baustahlgewebe (παρατεθείσα στην υποσημείωση 16, σκέψη 21) και PVC II (παρατεθείσα στην υποσημείωση 56, σκέψεις 170 και 171). Εν πάση περιπτώσει το Δικαστήριο τόνισε ότι «ο σεβασμός της αρχής της εκατέρωθεν ακροάσεως όπως και η τήρηση των λοιπών διαδικαστικών εγγυήσεων που καθιερώνει το άρθρο 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ δεν αφορούν παρά την ενώπιον "δικαστηρίου" διαδικασία» (απόφαση «Τσιμέντο», παρατεθείσα στην υποσημείωση 13, σκέψη 70). Εξ αυτού έπεται ότι εν πάση περιπτώσει δεν είναι δυνατή η άμση εφαρμογή του άρθρου 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ στη διοικητική διαδικασία της Επιτροπής.

τω μεταξύ και στο άρθρο 41, παράγραφος 1, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης<sup>58</sup> (δικαίωμα χρηστής διοικήσεως)<sup>59</sup>.

1. Επί της διαφοράς των δύο τμημάτων της διαδικασίας (πρώτο σκέλος του πρώτου λόγου αναιρέσεως)

99. Με το πρώτο σκέλος του πρώτου λόγου αναιρέσεως η ΤΥ προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι κακώς διέκρινε, κατά την εκτίμηση της διάρκειας της διαδικασίας, δύο στάδια

58 — ΕΕ 2000, C 364, σ. 1. Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων δεν έχει βεβαίως ακόμη νομική δεσμευτικότητα παρεμφερή προς αυτήν του πρωτογενούς δικαίου, πλην όμως ως πηγή αναφοράς ασκεί επιρροή στα θεμελιώδη δικαιώματα που διασφαλίζει το κοινοτικό δίκαιο. Βλ. συναφώς ήδη τις προτάσεις μου της 8ης Σεπτεμβρίου 2005 στην υπόθεση C-540/03, Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου (απόφαση της 27ης Ιουνίου 2006, Συλλογή 2006, σ. I-5769, σ. I-5776, σημείο 108) και της 14ης Οκτωβρίου 2004 στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-387/02, C-391/02 και C-403/02, Berlusconi κ.λπ. (μη δημοσιευθείσα ακόμη στη Συλλογή, υποσημείωση 83): υπό την ίδια έννοια τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Poiares Maduro της 29ης Ιουνίου 2004 στην υπόθεση C-181/03 P, Nardone (απόφαση της 13ης Ιανουαρίου 2005, Συλλογή, σημείο 51), του γενικού εισαγγελέα Mischo της 20ής Σεπτεμβρίου 2001 στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-20/00 και C-64/00 Booker Aquaculture και Hydro Seafood (απόφαση της 10ης Ιουλίου 2003, Συλλογή 2003, σ. I-7411, σ. 7415, σημείο 126), του γενικού εισαγγελέα Tizzano της 8ης Φεβρουαρίου 2001 στην υπόθεση C-173/99, BECTU (απόφαση της 26ης Ιουνίου 2001, Συλλογή 2001, σ. I-4881, σ. I-4883, σημείο 28) καθώς και του γενικού εισαγγελέα Léger της 10ης Ιουλίου 2001 στην υπόθεση C-353/99 P, Hautala (απόφαση της 6ης Δεκεμβρίου 2001, Συλλογή 2001, σ. I-9565, σ. I-9567, σημεία 82 και 83): πλέον συγκρατημένος ο γενικός εισαγγελέας Alber στις προτάσεις του της 24ης Οκτωβρίου 2002 στην υπόθεση C-63/01, Evans (απόφαση της 4ης Δεκεμβρίου 2003, Συλλογή 2003, σ. I-14447, σ. I-14451, σημείο 80).

59 — Στην υπό κρίση υπόθεση ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων δεν έχει ακόμη εφαρμογή για χρονικούς λόγους, διότι ο Χάρτης δημοσιεύθηκε μετά την έκδοση της προβαλλομένης αποφάσεως. Για το μέλλον πρέπει, εντούτοις, στις διαδικασίες διαπιστώσεως συμπτάσεων να λαμβάνεται υπόψη ότι η Επιτροπή δεσμεύθηκε ρητώς να τηρεί τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, επομένως προέβη σε αυτοδίσταση (δήλωση του Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Romano Prodi, με την ευκαιρία του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Νίκαιας της 7ης Δεκεμβρίου 2000). Βλ. επίσης την 37η αιτιολογική σκέψη του κανονισμού 1/2003 του Συμβουλίου.

της διαδικασίας και εφάρμοσε την αρχή της εύλογης προθεσμίας για τον χρόνο μετά από την ανακρίνιση των αιτιάσεων, επομένως στο δεύτερο στάδιο της διαδικασίας.

100. Μολονότι οι κατά το άρθρο 17 διαδικασίες στον τομέα του ανταγωνισμού δεν έχουν ποινικό χαρακτήρα<sup>60</sup> και δεν στρέφονται κατά ατόμων αλλά κατά επιχειρήσεων, το Δικαστήριο λαμβάνει υπόψη του, κατά την εφαρμογή επί των διαδικασιών αυτών της αρχής της εύλογης προθεσμίας, την πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με το άρθρο 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ<sup>61</sup>. Κατά τη νομολογία αυτή, η αρχή της εύλογης προθεσμίας μπορεί να τύχει εφαρμογής ήδη πολύ πριν από την τυπική διατύπωση κατηγορίας. Πράγματι, αρκεί ήδη ότι ένα πρόσωπο *κατηγορείται επισήμως* ή ότι μέτρα που λαμβάνονται εναντίον του λόγω των υφισταμένων υπονοιών έχουν *σημαντικές επιπτώσεις στην κατάσταση του*<sup>62</sup>.

101. Υπό την ίδια έννοια, η αρχή της εύλογης προθεσμίας μπορεί να εφαρμόζεται

60 — Βλ. συναφώς το άρθρο 15, παράγραφος 4, του κανονισμού 17.

61 — Απόφαση PVC II (παραπεθείσα στην υποσημείωση 56, σκέψη 182).

62 — Γαλλικά: «[L]a période à prendre en considération [...] débute dès qu'une personne se trouve officiellement inculpée ou lorsque les actes effectués par les autorités de poursuite en raison des soupçons qui pèsent contre elle ont des répercussions importantes sur sa situation»· αγγλικά: "[T]he period to be taken into consideration [...] begins at the time when formal charges are brought against a person or when that person has otherwise been substantially affected by actions taken by the prosecuting authorities as a result of a suspicion against him". Βλ. απόφαση του ΕΔΔΑ της 17ης Δεκεμβρίου 2004, (Pedersen και Baadsgaard κατά Δανίας, προσφυγή 49017/99, § 44): υπό την ίδια έννοια ήδη τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ της 16ης Ιουλίου 1971 (Ringelsen, σειρά Α αριθ. 13, § 110), της 10ης Δεκεμβρίου 1982 (Corigliano, σειρά Α αριθ. 57, § 34), της 22ας Μαΐου 1998 (Hozee κατά Κάτω Χωρών, *Recueil des arrêts et décisions* 1998-III, § 43) και την παρατεθείσα στην υποσημείωση 54 νομολογία.

στις διοικητικές διαδικασίες στον τομέα του ανταγωνισμού σαφώς πριν από την ανακοίνωση των αιτιάσεων, η οποία ομοιάζει προς τυπική κατηγορία. Το ερώτημα αν και, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, τότε μπορεί να γίνει λόγος *πριν* από την ανακοίνωση των αιτιάσεων για *τυπική κατηγορία* μπορεί να παραμείνει αναπάντητο. Πράγματι, στο πλαίσιο προκαταρκτικών ερευνών της Επιτροπής, μπορούν τόσο οι έλεγχοι της σύμφωνα με το άρθρο 14 του κανονισμού 17 όσο και οι αιτήσεις της παροχής πληροφοριακών στοιχείων σύμφωνα με το άρθρο 11 του κανονισμού 17 να έχουν «σημαντικές επιπτώσεις» στην κατάσταση των υπόπτων επιχειρήσεων<sup>63</sup>.

102. Πράγματι, τέτοια μέτρα έρευνας δημιουργούν, κατά κανόνα, στους ενδιαφερομένους την εντύπωση ότι η Επιτροπή έχει έναντι τους την υπόνοια παραβάσεως των άρθρων 81 ΕΚ ή 82 ΕΚ. Τούτο ισχύει κατά μείζονα λόγο όταν η Επιτροπή, όπως στην υπό κρίση υπόθεση, γνωστοποιεί ότι υπήρξε καταγγελία τρίτου και η καταγγελία αυτή προκάλεσε βάσιμες υπόνοιες για τη διεξαγωγή ερευνών. Υπό τις συνθήκες αυτές, η αίτηση παροχής πληροφοριών που απευθύνεται στην οικεία επιχείρηση μπορεί ήδη να συγκριθεί με μια πρώτη ακρόαση του κατηγορουμένου, ο δε έλεγχος της οικείας επιχειρήσεως με έρευνα των χώρων εγκαταστάσεως του κατηγορουμένου.

63 — Απόφαση PVC II (παραπεμπά στην υποσημείωση 56, σκέψη 182).

103. Συνεπεία τέτοιων μέτρων έρευνας οι ενδιαφερόμενοι καταβάλλουν, κατά κανόνα, σημαντικές προσπάθειες για την προετοιμασία της άμυνάς τους και εξασφαλίζουν ιδίως δικηγορική αρωγή. Πρέπει ίσως να δημιουργηθούν ήδη αποθεματικά για την ενδεχόμενη καταβολή προστίμων και να μελετηθούν οι πιθανές αντιδράσεις των συνεταίρων καθώς και του κοινού. Από το χρονικό αυτό σημείο οι ενδιαφερόμενοι αντιμετωπίζουν την αβεβαιότητα ως προς το πότε θα ολοκληρωθεί η εναντίον τους διαδικασία και ποια έκβαση θα έχει. Τελούν, επομένως, υπό έντονη πίεση. Στην κατάσταση αυτή η αρχή της εύλογης προθεσμίας τους εξασφαλίζει ενισχυμένη προστασία που βαίνει πέραν της παραγραφής του δικαιώματος διώξεως<sup>64</sup>.

104. Σύμφωνα με τα ανωτέρω, το *καθοριστικής σημασίας χρονικό διάστημα* για το ζήτημα αν μια διαδικασία έρευνας της Επιτροπής είχε υπερβολικά μεγάλη διάρκεια δεν αρχίζει με την ανακοίνωση των αιτιάσεων, αλλά ήδη με το πρώτο μέτρο έρευνας της Επιτροπής, το οποίο είχε σημαντικές επιπτώσεις για την κατάσταση των οικείων επιχειρήσεων<sup>65</sup>.

64 — Για την παραγραφή του δικαιώματος διώξεως στο δικαιο του ανταγωνισμού, βλ. μέχρι τούδε τον κανονισμό (ΕΟΚ) 2988/74 του Συμβουλίου, της 26ης Νοεμβρίου 1974, περί παραγραφής του δικαιώματος διώξεως και εκτέλεσε των αποφάσεων στους τομείς του δικαίου των μεταφορών και του ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 07/001, σ. 241) και για μελλοντικές περιπτώσεις το άρθρο 25 του κανονισμού 1/2003.

65 — Απόφαση PVC II (παραπεμπά στην υποσημείωση 56, σκέψη 182). Άλλη άποψη υποστήριξε ο γενικός εισαγγελέας Misch, ο οποίος στις προτάσεις που ανέπτυξε στις 25 Οκτωβρίου 2001 στην υπόθεση C-250/99 P, PVC II (απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 2002, Συλλογή 2002, σ. I-8375, σημεία 40 επ.) έλαβε θέση κατά του συνυπολογισμού του χρονικού διαστήματος που προηγείται της ανακοινώσεως των αιτιάσεων.

105. Όσον αφορά άλλωστε την *εκτίμηση της διάρκειας* της διοικητικής διαδικασίας, πρέπει να γίνει διάκριση των εξής δύο τμημάτων: ενός *πρώτου τμήματος*, το οποίο αρχίζει με την εκ μέρους της Επιτροπής άσκηση των εξουσιών έρευνας που της παρέχονται και το οποίο εκτείνεται μέχρι την ανακοίνωση των αιτιάσεων, και ενός *δευτέρου τμήματος*, το οποίο εκτείνεται από την ανακοίνωση των αιτιάσεων μέχρι την έκδοση της τελικής αποφάσεως<sup>66</sup>.

106. Όπως προκύπτει από την απόφαση PVC II<sup>67</sup>, η αρχή της εύλογης προθεσμίας τυγχάνει εφαρμογής σε αμφοτέρω τα τμήματα της διαδικασίας. Εντούτοις, έκαστο των δύο αυτών τμημάτων ανταποκρίνεται σε ίδια εσωτερική λογική: το τμήμα πριν από την ανακοίνωση των αιτιάσεων, το οποίο αρχίζει με την εκ μέρους της Επιτροπής άσκηση των εξουσιών έρευνας, πρέπει να παρέχει στην Επιτροπή τη δυνατότητα να λαμβάνει, κατόπιν των ερευνών της, θέση ως προς την περαιτέρω διεξαγωγή της διαδικασίας, ενώ το επόμενο τμήμα πρέπει να της παρέχει τη δυνατότητα, μετά την ακρόαση των ενδιαφερομένων, να αποφανθεί οριστικά επί των προσαπτομένων παραβάσεων. Οι διαφορετικοί αυτοί σκοποί έχουν επιπτώσεις επί της συγκεκριμένης εκτιμήσεως του εύλογου χαρακτήρα της προθεσμίας σε κάθε τμήμα της διαδικασίας, προς τον σκοπό της οποίας θα πρέπει να διεξάγεται διεξοδική στάθμιση βάσει όλων των περιστάσεων εκάστης ατομικής περιπτώσεως<sup>68</sup>.

107. Όσον αφορά το πρώτο τμήμα της διαδικασίας, πρέπει κατά τη στάθμιση αυτή να ληφθεί δεόντως υπόψη ότι η Επιτροπή χρειάζεται για την προκαταρκτική έρευνα επαρκή χρόνο, ώστε να μπορεί να εξετάσει λυσιτελώς τις υπόνοιες για παραβάσεις του άρθρου 81 ΕΚ ή 82 ΕΚ. Διαφορετικά, θα υφίστατο ο κίνδυνος μόνιμης αποδυναμώσεως της Επιτροπής ως αρμόδιας για τον ανταγωνισμό αρχής κατά την εφαρμογή των κανόνων της Συνθήκης περί ανταγωνισμού. Ακόμη πρέπει η Επιτροπή να έχει τη δυνατότητα να δώσει προτεραιότητα σε ορισμένες διαδικασίες που εκκρεμούν στις υπηρεσίες της σε σχέση με άλλες<sup>69</sup>. τούτο ισχύει πρωτίστως, όχι όμως μόνον, σε περιόδους κατά τις οποίες οι αρμόδιες υπηρεσίες έχουν προσωρινώς μεγάλο φόρτο εργασίας.

108. Όσον αφορά το δεύτερο τμήμα της διαδικασίας, κατά τη στάθμιση πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι οι έρευνες της Επιτροπής από το χρονικό σημείο της ανακοινώσεως των αιτιάσεων έχουν κατά κανόνα ολοκληρωθεί και πρόκειται μόνον για την ενσωμάτωση στο κείμενο της αποφάσεως των στοιχείων που προέκυψαν από την ακρόαση των οικείων επιχειρήσεων. Στο στάδιο αυτό η Επιτροπή έχει προωθήσει τη διαδικασία σε τέτοιο σημείο, ώστε θα ήταν εφεξής ανεπιεικές να παραμένουν οι μετέχουσες επιχειρήσεις για μεγαλύτερο χρόνο σε αβεβαιότητα ως προς την έκβαση της διαδικασίας.

66 — Απόφαση PVC II (παραπεθείσα στην υποσημείωση 56, σκέψεις 181 έως 183).

67 — Απόφαση PVC II (παραπεθείσα στην υποσημείωση 56, σκέψεις 182 έως 184).

68 — Επί των εφαρμοστέων κριτηρίων, βλ. τις αποφάσεις PVC II (παραπεθείσα στην υποσημείωση 56, σκέψεις 187 και 188) και Baustahlgewebe (παραπεθείσα στην υποσημείωση 16, ιδίως σκέψη 29).

69 — Υπό την έννοια αυτή και η απόφαση της 18ης Σεπτεμβρίου 1992, T-24/90, Automec κατά Επιτροπής (Σύλλογή 1992, σ. II-2223, σκέψη 77) και της 4ης Μαρτίου 1999, C-119/97 P, Uflex κ.λπ. κατά Επιτροπής (Σύλλογή 1999, σ. I-1341, σκέψη 88).

Κατά συνέπεια, τα κριτήρια τα οποία πρέπει να τίθενται για τον έλεγχο της διάρκειας της διαδικασίας είναι αυστηρότερα.

109. Επομένως, οι ισχυρισμοί της ΤΥ ότι το Πρωτοδικείο κακώς διέκρινε, κατά την εκτίμηση της διάρκειας της διαδικασίας, δύο στάδια διαδικασίας πρέπει να απορριφθούν ως αβάσιμοι. Δεν ευσταθεί επίσης η κριτική της ΤΥ ότι το Πρωτοδικείο εφάρμοσε την αρχή της εύλογης προθεσμίας μόνο στο δεύτερο στάδιο της διαδικασίας, δηλαδή για τον μετά την ανακοίνωση των αιτιάσεων χρόνο. Πράγματι, το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ρητώς ότι και οι προκαταρκτικές έρευνες της Επιτροπής, λόγω αδράνειας της Επιτροπής που διήρκεσε άνω των τριών ετών, είχαν υπερβολικά μεγάλη διάρκεια<sup>70</sup>.

110. Στην υπό κρίση υπόθεση δεν αμφισβητείται ότι η διοικητική διαδικασία ενώπιον της Επιτροπής στα δύο στάδια που διέκρινε το Πρωτοδικείο<sup>71</sup> —αφενός, πριν από την ανακοίνωση των αιτιάσεων και, αφετέρου, μεταξύ της ακροάσεως των μερών και της εκδόσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως — είχε υπερβολικά μεγάλη διάρκεια.

111. Επομένως, από προσεκτικότερη εξέταση προκύπτει ότι δεν αμφισβητείται αν μπορούσαν να διακριθούν δύο στάδια διαδικασίας και πώς έπρεπε να αξιολογηθεί η

διάρκεια της διαδικασίας στα δύο αυτά στάδια. Αντιθέτως, πρόκειται, σε τελική ανάλυση, για τις *συνέπειες*, οι οποίες έπρεπε να αντληθούν από την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διαδικασίας. Επιβάλλεται, λοιπόν, να εξεταστεί αν το Πρωτοδικείο μπορούσε να αποφασίσει χωρίς να υποπέσει σε νομικό σφάλμα ότι η υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας τόσο πριν όσο και μετά την ανακοίνωση των αιτιάσεων δεν οδηγεί κατ' ανάγκην ούτε στην ακύρωση της αποφάσεως ούτε σε περαιτέρω μείωση του προστίμου. Τα ερωτήματα αυτά ανακύπτουν στο πλαίσιο του δευτέρου και του τρίτου σκέλους του πρώτου λόγου αναιρέσεως καθώς και του δευτέρου σκέλους του πέμπτου λόγου αναιρέσεως και πρέπει, κατά συνέπεια, να εξετασθούν στο πλαίσιο αυτό.

2. Επί της σχέσεως της υπερβολικά μεγάλης διάρκειας της διαδικασίας και της ακυρώσεως (δεύτερο και τρίτο σκέλος του πρώτου λόγου αναιρέσεως)

112. Το δεύτερο και το τρίτο σκέλος του πρώτου λόγου αναιρέσεως αφορούν το ζήτημα υπό ποιες προϋποθέσεις χωρεί ακύρωση αποφάσεως της Επιτροπής σε περίπτωση υπερβολικά μεγάλης διάρκειας της διοικητικής διαδικασίας.

α) Ακύρωση μόνον σε περίπτωση προσβολής των δυνατοτήτων άμυνας (δεύτερο σκέλος του πρώτου λόγου αναιρέσεως)

113. Με το δεύτερο σκέλος του πρώτου λόγου αναιρέσεως, η ΤΥ προβάλλει παραβίαση του δικαίου, πάντως δε ανεπάρκεια

70 — Σκέψη 77 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

71 — Βλ. συναφώς σημείο 86 των προτάσεων αυτών.

αιτιολογίας, διότι το Πρωτοδικείο, παρά την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διαδικασίας που το ίδιο διαπίστωσε, δεν ακύρωσε άνευ ετέρου την προσβαλλόμενη απόφαση.

114. Σημείο αφετηρίας της συλλογιστικής θα πρέπει να είναι ότι κάθε αδικαιολόγητη παράταση της διαδικασίας από την Επιτροπή συνιστά προσβολή διαδικαστικού δικαιώματος των μετεχουσών επιχειρήσεων που προσστατεύεται ως θεμελιώδες δικαίωμα. Η αναγνώριση της προσβολής αυτής δεν προϋποθέτει την απόδειξη οποιασδήποτε ζημίας<sup>72</sup>.

115. Άλλωστε, κάθε πλημμέλεια της διαδικασίας δεν επιφέρει κατ' ανάγκη τις ίδιες συνέπειες<sup>73</sup>. Η ακύρωση μιας αποφάσεως της Επιτροπής λόγω προσβολής διαδικαστικών δικαιωμάτων των μετεχόντων είναι

αντιθέτως επιβεβλημένη μόνον εφόσον η διαδικασία, εάν έλλειπε η προσβολή αυτή, θα είχε οπωσδήποτε καταλήξει<sup>74</sup> σε άλλο αποτέλεσμα<sup>75</sup>.

116. Στο δίκαιο του ανταγωνισμού η προσβολή των διαδικαστικών δικαιωμάτων επηρεάζει, κατά παγία νομολογία, πάντοτε το αποτέλεσμα της διαδικασίας, όταν η προσβολή αυτή έχει δυσχεράνει την άμυνα των μετεχουσών στη διαδικασία επιχειρήσεων<sup>76</sup>.

117. Επομένως μια απόφαση της Επιτροπής πρέπει να ακυρωθεί λόγω υπερβολικά μεγάλης διάρκειας της διαδικασίας μόνον εάν οι μετέχουσες επιχειρήσεις απέδειξαν εμπεριστατωμένα ότι λόγω της υπερβολικά μεγάλης διάρκειας της διαδικασίας επηρεάστηκε δυσμενώς η άμυνά τους<sup>77</sup>. Ακόμη και αν το Δικαστήριο δεν έχει ακόμη αποφανθεί

74 — Ένα διαφορετικό αποτέλεσμα μπορεί να έγκειται για παράδειγμα στη διαπίστωση λιγότερο σοβαρών παραβάσεων, σε μικρότερο πρόστιμο ή ακόμη και στην παύση από περαιτέρω διώξεις.

75 — Βλ. μεταξύ άλλων τις αποφάσεις της 10ης Ιουλίου 1980, 30/78, *Distillers* κατά Επιτροπής (Συλλογή τόμος 1980/II, σ. 465, σκέψη 26, περί ακρόασης της συμβουλευτικής επιτροπής), της 14ης Φεβρουαρίου 1990, C-301/87, *Γαλλία* κατά Επιτροπής (Συλλογή 1990, σ. I-307, σκέψη 31, σχετικά με την προσβολή του δικαιώματος προηγούμενης ακρόασης), της 25ης Οκτωβρίου 2005, C-465/02 και C-466/02, *Γερμανία και Δανία* κατά Επιτροπής (μη δημοσιευθείσα ακόμη στη Συλλογή, σκέψεις 36 έως 40, περί γλωσσών ρύθμιση στο πλαίσιο μιας κανονιστικής επιτροπής), και PVC II (παραπεθείσα στην υποσημείωση 56, σκέψεις 315 έως 328, σχετικά με το δικαίωμα προσβάσεως στα έγγραφα) βλ. επιπλέον για την επιλογή της ορθής νομικής βάσεως και για τη νομοπαραγωγική διαδικασία την απόφαση της 11ης Σεπτεμβρίου 2003, C-211/01, *Επιτροπή* κατά *Συμβουλίου* (Συλλογή 2003, σ. I-8913, σκέψη 52) καθώς και τις προτάσεις μου της 26ης Μαΐου 2005 στην υπόθεση C-94/03, *Επιτροπή* κατά *Συμβουλίου* (Συλλογή 2005, σ. I-1, σ. I-4, απόφαση της 10 Ιανουαρίου 2006, σημείο 53).

76 — Βλ., σε σχέση με προσβολές του δικαιώματος προσβάσεως στα έγγραφα, τις αποφάσεις της 8ης Ιουλίου 1999, C-51/92 P, *Hercules Chemicals* κατά *Επιτροπής* (Συλλογή 1999, σ. I-4235, σκέψεις 77 και 82) και PVC II (παραπεθείσα στην υποσημείωση 56, σκέψεις 315 έως 317 και 321 έως 323).

77 — Υπό την ίδια έννοια —σε σχέση με παραβάσεις του δικαιώματος της προηγούμενης ακρόασης— π.χ. την απόφαση PVC II (παραπεθείσα στην υποσημείωση 56, σκέψεις 318 και 324) και την απόφαση «Τσιμέντο» (παραπεθείσα στην υποσημείωση 13, σκέψεις 73 έως 75 και 131).

72 — Βλ. π.χ. τις αποφάσεις PVC II (παραπεθείσα στην υποσημείωση 56, σκέψεις 191 έως 200) και *Baustahlgewebe* (παραπεθείσα στην υποσημείωση 16, σκέψεις 26 έως 48), οι οποίες έχουν ως αντικείμενο εξετάσεως αποκλειστικά τον εύλογο χαρακτήρα της διάρκειας της διαδικασίας. Από τη νομολογία του ΕΔΔΑ, βλ. την απόφαση *Corigliano* (παραπεθείσα στην υποσημείωση 54, § 31).

73 — Και η ΕΔΔΑ (απόφαση της 9ης Δεκεμβρίου 1994, *Schouten* και *Meldrum* κατά *Κάτω Χωρών*, σειρά Α αριθ. 304, § 75) αναγνωρίζει, κατ' αρχήν, ότι η εύλογη κύρωση για παράβαση της αρχής της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας πρέπει να αναζητηθεί στο πλαίσιο του εκάστοτε νομικού συστήματος: γαλλικά: «[...] il appartient en principe aux juridictions nationales de juger ce que doit être, en vertu de leur système juridique, la sanction appropriée pour une violation, imputable à l'une des parties, de l'exigence d'un 'délai raisonnable' [...]»· αγγλικά: «[...] it is in principle for the national courts to decide what the appropriate sanction should be under their legal system for a breach attributable to one of the parties of the 'reasonable time' requirement [...]».

ρητώς υπό την έννοια αυτή σε υπόθεση *σχετική με το δίκαιο του ανταγωνισμού*<sup>78</sup>, αντίστοιχη θεώρηση μπορεί να συναχθεί από τη νομολογία του σχετικά με παρεμφερείς διαδικασίες, όπου έχει ήδη διαπιστώσει τέτοιο σύνδεσμο μεταξύ της αρχής της εύλογης προθεσμίας και των δικαιωμάτων άμυνας<sup>79</sup>.

118. Μπορεί να συναχθεί εξ αντιδιαστολής το συμπέρασμα ότι η ακύρωση αποφάσεως της Επιτροπής και στην περίπτωση της υπερβολικά μεγάλης διάρκειας της διαδικασίας *δεν είναι επιβεβλημένη από νομικής απόψεως*, εφόσον δεν αποδεικνύεται εμπεριστατωμένα προσβολή των δυνατοτήτων άμυνας των μετεχουσών επιχειρήσεων και, κατά συνέπεια, ουδεμία ένδειξη υπάρχει περί του ότι η υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διαδικασίας είχε επιπτώσεις επί του περιεχομένου της αποφάσεως της Επιτροπής<sup>80</sup>. Είναι όμως πάντοτε δυνατή στις περιπτώσεις αυτές μείωση του προστίμου για λόγους επιείκειας<sup>81</sup> ή η επιδίκαση εύλογης αποζη-

μιώσεως<sup>82</sup>, εφόσον υποβληθεί, ενδεχομένως, σχετικό αίτημα.

119. Κατά συνέπεια, είναι εσφαλμένη η επιχειρηματολογία της ΤΥ, κατά την οποία η ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως επιβαλλόταν αυτοδικαίως για τον λόγο και μόνον της υπερβολικά μεγάλης διάρκειας της διαδικασίας, επομένως, ανεξαρτήτως ενδεχόμενης προσβολής των δυνατοτήτων άμυνας. Συνεπώς, το δεύτερο σκέλος του πρώτου λόγου αναιρέσεως είναι αβάσιμο.

β) Επί της προσβολής των δυνατοτήτων άμυνας στην υπό κρίση υπόθεση (τρίτο σκέλος του πρώτου λόγου αναιρέσεως)

120. Πρέπει όμως να εξετασθεί ακόμη αν το Πρωτοδικείο στην υπό κρίση υπόθεση μπορούσε να κρίνει, χωρίς να υποπέσει σε νομική πλάνη, ότι δεν εθίγησαν οι δυνατότητες άμυνας της ΤΥ. Το ζήτημα αυτό αποτελεί αντικείμενο του τρίτου σκέλους του πρώτου λόγου αναιρέσεως της ΤΥ, με το

78 — Βλ. όμως τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Mischo της 25ης Οκτωβρίου 2001 στην υπόθεση C-250/99 (παραπεμπείσα στην υποσημείωση 65, σημεία 76, 80 και 83).

79 — Βλ. συναφώς την απόφαση της 15ης Ιουλίου 2004, C-501/00, Ισπανία κατά Επιτροπής (Συλλογή 2004, σ. I-6717, σκέψεις 52, 57 και 58), σχετικά με ενίσχυση ΕΚΑΧ, καθώς και τις σχετικές με διαδικασίες διαπιστώσεως παραβάσεων της Συνθήκης αποφάσεις της 21ης Ιανουαρίου 1999, C-207/97, Επιτροπή κατά Βελγίου (Συλλογή 1999, σ. I-275, σκέψεις 25 έως 27) και της 16ης Μαΐου 1991, C-96/89, Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών (Συλλογή 1991, σ. I-2461, σκέψεις 15 και 16).

80 — Υπό την έννοια αυτή και η απόφαση Baustahlgewebe (παραπεμπείσα στην υποσημείωση 16, σκέψη 49), όπου το Δικαστήριο κατέληξε ότι μια απόφαση του Πρωτοδικείου παρά την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια πρωτόδικης διαδικασίας δεν πρέπει να ανατρέφει, εφόσον δεν υπάρχει καμία ένδειξη ότι η διάρκεια της διαδικασίας είχε επιπτώσεις στην έκβαση της δίκης. Βλ. επιπλέον τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Mischo (παραπεμπείσες στην υποσημείωση 65, σημεία 75 έως 78 και 84 έως 85).

81 — Υπό την έννοια αυτή η απόφαση Baustahlgewebe (παραπεμπείσα στην υποσημείωση 16, σκέψεις 48 και 141 έως 143). Βλ. και τα σημεία 129 έως 145 των προτάσεων αυτών.

82 — Έτσι και ο γενικός εισαγγελέας Mischo στις προτάσεις του στην υπόθεση C-250/99 P (παραπεμπείσα στην υποσημείωση 65, σημείο 79). Ως προς τη δυνατότητα ασκήσεως αγωγής αποζημιώσεως βλ. την απόφαση του Πρωτοδικείου της 20ής Απριλίου 1999, T-305/94 έως T-307/94, T-313/94, T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 και T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 1999, σ. II-931, σκέψη 122), που επικυρώθηκε με την απόφαση PVC II του Δικαστηρίου (παραπεμπείσα στην υποσημείωση 56, σκέψεις 173 έως 178).

οποίο προσάπτει συναφώς νομικό σφάλμα στο Πρωτοδικείο, τουλάχιστον πάντως ανεπάρκεια αιτιολογίας. Η ΤΥ ισχυρίζεται κατ' ουσίαν ότι τα δικαιώματά της άμυνας εθίγησαν ήδη λόγω της υπερβολικά μεγάλης διάρκειας του πρώτου σταδίου της διοικητικής διαδικασίας, επομένως κατά το διάστημα μεταξύ των πρώτων μέτρων έρευνας ή της προειδοποιητικής επιστολής της Επιτροπής και της ανακοινώσεως των αιτιάσεων. Επιπλέον, εξηγεί κατά πόσον το Πρωτοδικείο, κατά την άποψή της, αγνόησε τις συγκεκριμένες δυσχέρειες τις οποίες αντιμετωπίζει επιχείρηση κατά την προετοιμασία της άμυνας της.

121. Με την αναιρεσιβαλλομένη απόφαση ορθώς το Πρωτοδικείο έκρινε ότι οι οικείες επιχειρήσεις σε περίπτωση συμπράξεων μπορούν να αμυνθούν κατά των αιτιάσεων της Επιτροπής για πρώτη φορά *μετά* την ανακοίνωση των αιτιάσεων. Για πρώτη φορά στο εν λόγω (δεύτερο) στάδιο της διαδικασίας, στο οποίο έχουν ολοκληρωθεί οι έρευνες της Επιτροπής και η διοικητική διαδικασία προσλαμβάνει χαρακτήρα κατ' αντιμωλιαν διαδικασίας, ασκούνται οπωσδήποτε τα δικαιώματα άμυνας<sup>83</sup>. Στο χρονικό αυτό σημείο ιδίως οι μετέχουσες επιχειρήσεις έχουν την ευκαιρία προσβάσεως στα έγγραφα και μπορούν να λάβουν θέση επί των αιτιάσεων της Επιτροπής. Αντιθέτως, το πρώτο στάδιο της διαδικασίας είναι αφιερω-

μένο στις έρευνες της Επιτροπής και, κατά συνέπεια, δεν υφίστανται ακόμη δικαιώματα άμυνας των οικείων επιχειρήσεων. Εάν η Επιτροπή έλθει σε επαφή κατά το πρώτο αυτό στάδιο της διαδικασίας με τις οικείες επιχειρήσεις, πρόκειται για μέτρο που έχει καθαρώς ερευνητικό χαρακτήρα και όχι για πράξη ακροάσεως. Για ευνοήτους λόγους δεν προβλέπεται κατά το εν λόγω στάδιο της διαδικασίας ούτε πρόσβαση στα έγγραφα, διότι αυτό θα μπορούσε να θέσει σε σοβαρό κίνδυνο την επιτυχή έκβαση των ερευνών και να συμβάλει στην καθυστέρηση αντί στην επιτάχυνση της διαδικασίας.

122. Επομένως, έστω και αν τα δικαιώματα άμυνας των οικείων επιχειρήσεων ασκούνται αναμφιβόλως *από* της ανακοινώσεως των αιτιάσεων, δηλαδή αποκλειστικά κατά το *δεύτερο* στάδιο της διαδικασίας, εντούτοις το πρώτο στάδιο της διοικητικής διαδικασίας δεν στερείται επιρροής στις *δυνατότητες* άμυνας των οικείων επιχειρήσεων.

123. Όσο περισσότερος χρόνος μεσολαβεί μεταξύ των πρώτων μέτρων έρευνας και της ανακοινώσεως των αιτιάσεων τόσο πιθανότερο είναι ότι ενδεχόμενα απενοχοποιητικά αποδεικτικά στοιχεία ως προς τις παραβάσεις που προσάπτονται με την ανακοίνωση των αιτιάσεων μπορούν να συλλεγούν με δυσκολία. Βεβαίως είναι απολύτως δυνατόν να διατηρούν οι επιχειρήσεις αντικειμενικά πληροφοριακά στοιχεία στα βιβλία και στα αρχεία, για να τα έχουν στη διάθεσή τους στην περίπτωση διοικητικών ή δικαστικών προσφυγών<sup>84</sup>. Όπως όμως ορθώς επισημαί-

83 — Υπό την έννοια αυτή υπάρχει παγία νομολογία βλ. τις αποφάσεις Hercules Chemicals (παρατεθείσα στην υποσημείωση 76, σκέψη 75) και PVC II (παρατεθείσα στην υποσημείωση 56, σκέψεις 315 και 316).

84 — Υπό την έννοια αυτή, η σκέψη 87 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

νει η ΤΥ, μπορεί να καταστεί δυσκολότερο με την πάροδο του χρόνου —ανεξαρτήτως του αν ο χρόνος αυτός παρήλθε πριν ή μετά την ανακοίνωση των αιτιάσεων— να προσαχθούν μάρτυρες υπερασπίσεως, ιδίως λόγω των εγγενών στη φύση των πραγμάτων μεταβολών στο διευθυντικό προσωπικό και στους άλλους συνεργάτες των επιχειρήσεων. Το Πρωτοδικείο δεν εξετάζει επαρκώς το ζήτημα αυτό με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση<sup>85</sup>.

124. Ήδη η υπερβολικά μεγάλη διάρκεια του πρώτου σταδίου της διαδικασίας μπορεί να έχει επιπτώσεις στις μεταγενέστερες δυνατότητες άμυνας των οικείων επιχειρήσεων και να αποδυναμώσει τελικώς τα δικαιώματά τους άμυνας, εάν ασκούνται στο δεύτερο στάδιο της διαδικασίας. Το Πρωτοδικείο δεν έλαβε υπόψη το ενδεχόμενο αυτό, καθόσον έκρινε ότι η υπερβολικά μεγάλη διάρκεια του πρώτου σταδίου της διαδικασίας δεν είναι «αφ' εαυτής ικανή» να θίξει τα δικαιώματα άμυνας των μετεχουσών επιχειρήσεων<sup>86</sup>.

125. Επομένως, το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε νομική πλάνη, καθόσον στις σκέψεις 86 έως 93 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως

περιόρισε την έκταση του ελέγχου του στο «αν η [υπερβολικά μεγάλη] διάρκεια [του τελευταίου] σταδίου της διαδικασίας έθιξε τα δικαιώματα άμυνας»<sup>87</sup>. Το Πρωτοδικείο θα έπρεπε να εξετάσει περαιτέρω αν η υπερβολικά μεγάλη διάρκεια του πρώτου σταδίου της διαδικασίας, το οποίο προηγείται της ανακοινώσεως των αιτιάσεων μπορούσε να καταλήξει σε περιορισμό των μεταγενεστέρων δυνατοτήτων άμυνας των μετεχουσών επιχειρήσεων, ιδίως αν η ΤΥ απέδειξε τον περιορισμό αυτόν κατά τρόπο πειστικό.

126. Η προσέγγιση αυτή άλλωστε ουδόλως ισοδυναμεί με χρονική επίσπευση της ασκήσεως των δικαιωμάτων άμυνας. Η ακρόαση των μετεχουσών επιχειρήσεων και το δικαίωμά τους για πρόσβαση στα έγγραφα ασκούνται αποκλειστικά στο δεύτερο στάδιο της διαδικασίας, επομένως στον χρόνο *μετά* την ανακοίνωση των αιτιάσεων. Εντούτοις, αυτό δεν αποκλείει το ενδεχόμενο να επηρεάζονται δυσμενώς οι *δυνατότητες* άμυνας και, επομένως, να θίγονται και τα *δικαιώματα* άμυνας λόγω της υπερβολικά μεγάλης διάρκειας των προκαταρκτικών ερευνών και μάλιστα λόγω παρατεταμένης αδράνειας της Επιτροπής κατά τη διάρκεια του πρώτου σταδίου της διαδικασίας.

127. Επειδή η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση δεν περιέχει συναφώς διαπιστώσεις, πρέπει να αναιρεθεί και —επειδή η υπόθεση δεν είναι ώριμη προς εκδίκαση—, σύμφωνα με το άρθρο 61, παράγραφος 1, του Οργανισμού του Δικαστηρίου, πρέπει να αναπεμφθεί στο Πρωτοδικείο για να την κρίνει.

85 — Στο πρόβλημα της μεταβολής του προσωπικού αναφέρθηκε η ΤΥ ήδη κατά την ενώπιον του Πρωτοδικείου διαδικασία (υπόθεση T-6/00) στα σημεία 213 και 214 του δικογράφου της προσφυγής της καθώς και στα σημεία 235 και 237 έως 239 του υπομνήματος απαντήσεως. Εντούτοις το Πρωτοδικείο ουδόλως αναφέρεται στο ζήτημα αυτό με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, ούτε καν έμμεσα στις σκέψεις 86 έως 93.

86 — Σκέψεις 78 και 79 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

87 — Σκέψη 86 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Βλ., ως προς την έκταση ελέγχου, επίσης σκέψη 93 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

3. Επί της μείωσης του προστίμου (τελευταίο τμήμα του πρώτου σκέλους του πρώτου λόγου αναιρέσεως και δεύτερο σκέλος του πέμπτου λόγου αναιρέσεως)

128. Καθόσον από την ανωτέρω ανάλυση προκύπτει ότι το τρίτο σκέλος του πρώτου λόγου αναιρέσεως οδηγεί ήδη στην αναίρεση της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως στο σύνολό της, θα λάβω κατωτέρω επικουρικές και μόνον θέση επί του ζητήματος ενδεχόμενης μείωσης του προστίμου, η οποία αποτελεί αντικείμενο του δεύτερου σκέλους του πέμπτου λόγου αναιρέσεως καθώς και της τελικής παρατηρήσεως για τον πρώτο λόγο αναιρέσεως.

129. Η ΤΥ προσάπτει στο Πρωτοδικείο, όσον αφορά τις σκέψεις του περί του ύψους του προστίμου, νομική πλάνη, ή, πάντως, ανεπάρκεια αιτιολογίας. Κατά την ΤΥ, το Πρωτοδικείο όφειλε, λαμβανομένης υπόψη της υπερβολικά μεγάλης διάρκειας της διοικητικής διαδικασίας, να μειώσει το πρόστιμο. Ειδικότερα, το Πρωτοδικείο δεν έλαβε υπόψη ότι την ευθύνη για την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διαδικασίας φέρει αποκλειστικά η Επιτροπή και ότι η σχετική ευθύνη δεν κατανέμεται, όπως αρχικώς δέχθηκε η Επιτροπή<sup>88</sup>, μεταξύ αυτής και των μετεχουσών επιχειρήσεων.

130. Όπως ήδη τονίσθηκε, δεν εναπόκειται στο Δικαστήριο, όταν αποφαινεται επί νομι-

κών ζητημάτων στο πλαίσιο αιτήσεως αναιρέσεως, να υποκαθιστά, για λόγους επιείκειας, την κρίση του στην κρίση του Πρωτοδικείου, το οποίο αποφαινεται κατά πλήρη δικαιοδοσία, επί του ύψους των προστίμων που επιβάλλονται σε επιχειρήσεις που παραβιάζουν το κοινοτικό δίκαιο<sup>89</sup>. Εν πάση περιπτώσει, το Δικαστήριο μπορεί να εξετάσει αν το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε *πρόδηλη πλάνη* ή παραβίασε την αρχή της αναλογικότητας ή της ισότητας<sup>90</sup>.

131. Επί της ουσίας, *πρόδηλη πλάνη* μπορεί, πρώτον, να γίνει δεκτή όταν το Πρωτοδικείο δεν λαμβάνει υπόψη την έκταση των εξουσιών στο πλαίσιο της πλήρους δικαιοδοσίας του, σύμφωνα με το άρθρο 229 ΕΚ σε συνδυασμό με το άρθρο 17 του κανονισμού 17. Δεύτερον, *πρόδηλη πλάνη* υπάρχει και όταν το Πρωτοδικείο δεν έλαβε συνολικά υπόψη, πριν από την έκδοση της αποφάσεώς του περί του ύψους του προστίμου, όλα τα πραγματικά περιστατικά και επιχειρήματα, τα οποία στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι σημαντικά για την απόφαση επί του ύψους του προστίμου<sup>91</sup>.

132. Όσον αφορά, κατ' αρχάς, την *έκταση των εξουσιών του Πρωτοδικείου* στο πλαίσιο του άρθρου 229 ΕΚ, πρέπει να ληφθεί υπόψη

89 — Βλ. συναφώς την παρατεθείσα στην υποσημείωση 38 νομολογία καθώς και την απόφαση PVC II (παρατεθείσα στην υποσημείωση 56, σκέψη 614).

90 — Απόφαση «Τσιμέντο» (παρατεθείσα στην υποσημείωση 13, σκέψη 365).

91 — Υπό την ίδια έννοια οι αποφάσεις Dansk Rorindustri κ.λπ. (παρατεθείσα στην υποσημείωση 24, σκέψεις 244 και 303) και Baustahlgewebe (παρατεθείσα στην υποσημείωση 16, σκέψη 128).

88 — 152η αιτιολογική σκέψη της προσβαλλομένης αποφάσεως.

ότι η εξουσία πλήρους δικαιοδοσίας δεν συνδέεται με τα ίδια κριτήρια όπως η ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως. Ειδικότερα, η πλήρης δικαιοδοσία δεν αποτελεί απλόν έλεγχο της νομιμότητας της αποφάσεως της Επιτροπής. Αντιθέτως, είναι δυνατόν να ληφθούν υπόψη και λόγοι σκοπιμότητας και επιείκειας. Πρέπει ακριβώς να ληφθούν υπόψη διαδικαστικές πλημμέλειες, όπως η παραβίαση της αρχής της εύλογης προθεσμίας, οι οποίες —όπως ήδη τονίστηκε<sup>92</sup>— συνιστούν προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ακόμη και αν δεν είχαν επιπτώσεις στο περιεχόμενο της αποφάσεως της Επιτροπής και, επομένως, δεν οδηγούν στην ακύρωσή της.

133. Αυτό δέχθηκε ορθώς το Πρωτοδικείο στην υπό κρίση υπόθεση και έκρινε ότι μπορούσε να μειώσει επιπλέον το επιβληθέν πρόστιμο για τον λόγο και μόνον της υπερβολικά μεγάλης διάρκειας της διοικητικής διαδικασίας για την οποία ήταν υπεύθυνη η Επιτροπή<sup>93</sup>. Επομένως, το Πρωτοδικείο δεν υπέπεσε συναφώς σε πρόδηλη πλάνη.

134. Άλλως έχουν τα πράγματα, αντιθέτως, όσον αφορά την υποχρέωση του Πρωτοδικείου να λάβει πλήρως υπόψη όλα τα αποφασιστικής σημασίας πραγματικά περιστατικά και επιχειρήματα.

135. Στα αποφασιστικής σημασίας πραγματικά περιστατικά στο πλαίσιο της αρμοδιότηας πλήρους δικαιοδοσίας ανήκε ιδίως, στην υπό κρίση υπόθεση, η ευθύνη της Επιτροπής για την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια των δύο τμημάτων της διοικητικής διαδικασίας, επομένως όχι μόνον για υπέρβαση του κατά κανόνα αναγκαίου χρόνου μεταξύ της ακροάσεως των μερών και της εκδόσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως, αλλά και για την περίοδο αδράνειας της Επιτροπής που διήρκεσε άνω των τριών ετών πριν από την ανακοίνωση των αιτιάσεων στο στάδιο των προκαταρκτικών ερευνών.

136. Μολονότι το Πρωτοδικείο διαπιστώνει στην αρχή της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεώς του την ευθύνη της Επιτροπής για την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια *αμφοτέρων* των σταδίων της διοικητικής διαδικασίας<sup>94</sup>, λαμβάνει στη συνέχεια υπόψη στο πλαίσιο της αρμοδιότηας πλήρους δικαιοδοσίας μόνον την ευθύνη της για την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια ενός εκ των δύο σταδίων, δηλαδή για το διάστημα μεταξύ της ακροάσεως των μερών και της εκδόσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως. Τούτο καθίσταται ιδιαίτερος σαφές στη σκέψη 436 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, με την οποία αρχίζουν οι εκτιμήσεις του Πρωτοδικείου ως προς το ύψος του προστίμου. Εκεί γίνεται παραπομπή στη σκέψη 85 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, επομένως στο κεφάλαιο το οποίο εξετάζει την ευθύνη της Επιτροπής για την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διαδικασίας μετά την ανακοίνωση των αιτιάσεων. Αντιθέτως δεν γίνεται οποιαδήποτε παραπομπή στη σκέψη 77 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, από την

92 — Βλ. σημεία 114 έως 118 των προτάσεων αυτών.

93 — Βλ. σκέψη 436 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

94 — Βλ. σκέψεις 77 και 85 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

οποία προκύπτει η ευθύνη της Επιτροπής για την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διαδικασίας πριν από την ανακοίνωση των αιτιάσεων.

137. Επειδή το Πρωτοδικείο παρέλειψε, κατά συνέπεια, να λάβει υπόψη, ενόψει ενδεχόμενης δικαστικής μείωσης του προστίμου, και την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διαδικασίας πριν από την ανακοίνωση των αιτιάσεων, άσκησε κατά προδήλως εσφαλμένο τρόπο την εξουσία πλήρους δικαιοδοσίας που διαθέτει κατά το άρθρο 229 ΕΚ σε συνδυασμό με το άρθρο 17 του κανονισμού 17.

138. Επομένως, ακόμη και αν η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση —αντίθετα προς την υποστηριζόμενη εν προκειμένω άποψη<sup>95</sup>— δεν αναιρεθεί πλήρως ήδη βάσει του πρώτου λόγου αναιρέσεως, θα έπρεπε εν πάση περιπτώσει να αναιρεθεί κατά το μέτρο που το Πρωτοδικείο απέρριψε το αίτημα της ΤΥ για μείωση του προστίμου που της επιβλήθηκε. Στην περίπτωση αυτή, η διαφορά θα ήταν επίσης ώριμη προς εκδίκαση και το Δικαστήριο θα μπορούσε το ίδιο να την κρίνει οριστικά σύμφωνα με το άρθρο 61, παράγραφος 1, του Οργανισμού του. Ιδίως θα μπορούσε το ίδιο το Δικαστήριο να αποφασίσει οριστικά τη μείωση του προστίμου που επέβαλε η Επιτροπή<sup>96</sup>.

139. Στην υπό κρίση υπόθεση η ίδια η Επιτροπή προέβη, ήδη κατά τον υπολογισμό του ύψους του προστίμου με την προσβαλλόμενη απόφαση, σε μείωση κατά 100 000 ευρώ. Εν πάση περιπτώσει, δεν διέκρινε συναφώς μεταξύ των διαφόρων διαδικαστικών πλημμελειών των οποίων γίνεται μνεία στην απόφαση, οπότε δεν μπορεί να διαγνωσθεί ποιο τμήμα του ποσού των 100 000 ευρώ αφορά ειδικά την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διαδικασίας. Δεν διέκρινε επίσης μεταξύ των δύο τμημάτων της διοικητικής διαδικασίας. Ομοίως δεν θεώρησε ότι είναι η μόνη υπεύθυνη για την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διαδικασίας σε αμφότερα τα στάδια της διαδικασίας<sup>97</sup>, όπως διαπιστώθηκε από το Πρωτοδικείο. Υπό τις συνθήκες αυτές, δεν ελήφθη επαρκώς υπόψη η προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας της ΤΥ με τη μείωση του προστίμου στην οποία προέβη η ίδια η Επιτροπή.

140. Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, θα ήταν δικαιολογημένη μια περαιτέρω μείωση του προστίμου. Ως αφετηρία θα μπορούσε συναφώς να ληφθεί το ποσό των 25 000 ευρώ, επομένως το ήμισυ εκείνου κατά το οποίο το ίδιο το Δικαστήριο μείωσε το πρόστιμο στην υπόθεση *Baustahlge-webe*<sup>98</sup>. Στην υπόθεση εκείνη το πρόστιμο που επέβαλε αρχικώς η Επιτροπή ήταν ως προς την τάξη του μεγέθους του το διπλό περίπου από αυτό που επιβλήθηκε στην ΤΥ στην υπό κρίση υπόθεση.

95 — Βλ. συναφώς τις αναλύσεις μου επί του πρώτου λόγου αναιρέσεως στα σημεία 120 έως 127 των προτάσεων αυτών.

96 — Έτσι στην απόφαση «Ταμνέντο» (παραπεθείσα στην υποσημείωση 13, σκέψεις 384 και 385).

97 — 151η έως 153η αιτιολογική σκέψη της προσβαλλόμενης αποφάσεως.

98 — Απόφαση παρατεθείσα στην υποσημείωση 16, ιδίως σκέψη 141.

141. Επιπλέον, στην υπό κρίση υπόθεση πρέπει να δοθεί έμφαση ιδίως στο γεγονός ότι η Επιτροπή κατά τις διαπιστώσεις του Πρωτοδικείου φέρει την ευθύνη για την περίοδο αδράνειας άνω των τριών ετών. Κατά συνέπεια, κρίνεται εύλογο για κάθε πλήρες έτος της εν λόγω αδράνειας στο στάδιο της διαδικασίας *πριν από* την ανακοίνωση των αιτιάσεων να μειωθεί περαιτέρω το πρόστιμο κατά 25 000 ευρώ, επομένως συνολικά κατά 75 000 ευρώ. Επιπλέον, θα πρέπει και η υπερβολικά μεγάλη διάρκεια του σταδίου της διαδικασίας *μετά* την ανακοίνωση των αιτιάσεων να ληφθεί υπόψη με την περαιτέρω μείωση κατά 25 000 ευρώ. Εξ αυτών θα προέκυπτε συνολικό ποσό 100 000 ευρώ, κατά το οποίο το Δικαστήριο θα μπορούσε να μειώσει το πρόστιμο— το οποίο έχει επί του παρόντος καθοριστεί στα 2 150 000 ευρώ.

*Δ — Προσωρινό συμπέρασμα επί του πρώτου λόγου αναιρέσεως και του δευτέρου σκέλους του πέμπτου λόγου αναιρέσεως*

142. Κατά την προτεινόμενη εν προκειμένω λύση ως προς το τρίτο σκέλος του πρώτου λόγου αναιρέσεως<sup>99</sup> η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση πρέπει να αναιρεθεί στο σύνολό της και η υπόθεση να αναπεμφθεί στο Πρωτοδικείο.

143. Εντούτοις, αν το Δικαστήριο κρίνει —αντιθέτως προς την υποστηριζόμενη εν

προκειμένω άποψη— ότι εκείνο το σκέλος του λόγου αναιρέσεως είναι αβάσιμο, θα πρέπει, εν πάση περιπτώσει, να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση καθό μέτρο απέρριψε το αίτημα της ΤΥ για μείωση του προστίμου που της επιβλήθηκε<sup>100</sup>. Στην περίπτωση αυτή θα πρέπει να μειώσει το πρόστιμο και να απορρίψει το ένδικο μέσον κατά τα λοιπά.

## VI — Δικαστικά έξοδα

144. Κατά το άρθρο 122, πρώτο εδάφιο, του Κανονισμού Διαδικασίας, όταν η αίτηση αναιρέσεως απορρίπτεται ως αβάσιμη ή όταν γίνεται δεκτή και το Δικαστήριο κρίνει το ίδιο οριστικά τη διαφορά, αποφαινεται και επί των εξόδων.

145. Επειδή όμως η υπόθεση κατά την προτεινόμενη εν προκειμένω λύση ως προς τον πρώτο λόγο αναιρέσεως πρέπει να αναπεμφθεί εν όλω στο Πρωτοδικείο, θα πρέπει το Δικαστήριο να επιφυλαχθεί ως προς τα δικαστικά έξοδα<sup>101</sup>.

100 — Βλ. συναφώς τις αναλύσεις ως προς την τελική παρατήρηση του πρώτου λόγου αναιρέσεως καθώς και ως προς το δεύτερο σκέλος του πέμπτου λόγου αναιρέσεως στα σημεία 128 έως 141 των προτάσεων αυτών.

101 — Βλ. συναφώς, για παράδειγμα, τις αποφάσεις της 16ης Νοεμβρίου 2000, C-279/98 P, Cascades κατά Επιτροπής (Συλλογή 2000, σ. I-9693, σκέψη 82), της 3ης Ιουλίου 2003, C-83/01 P, C-93/01 P και C-94/01 P, Chronopost κ.λπ. κατά Uflex κ.λπ. (Συλλογή 2003, σ. I-6993, σκέψη 45) και της 29ης Απριλίου 2004, C-111/02 P, Κανοβούλιο κατά Reynolds (Συλλογή 2004, σ. I-5475, σημείο 3 του διατακτικού).

99 — Σημεία 120 έως 127 των προτάσεων αυτών.

## VII — Πρόταση

146. Βάσει των προηγούμενων σκέψεων, προτείνω στο Δικαστήριο να αποφανθεί ως εξής:

- 1) Αναιρεί την απόφαση του Πρωτοδικείου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της 16ης Δεκεμβρίου 2003, στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-5/00 και T-6/00.
- 2) Αναπέμπει την υπόθεση στο Πρωτοδικείο.
- 3) Επιφυλάσσεται ως προς τα δικαστικά έξοδα.